

DIAGNOZA WSPARCIA
RODZIN Z
TRUDNOŚCIAMI
OPIEKUŃCZO-
WYCHOWAWCZYMI
PRZEZ ASYSTENTA
RODZINY W GMINIE
SIECHNICE

Dorota Moroń

**DIAGNOZA WSPARCIA RODZIN Z TRUDNOŚCIAMI W REALIZACJI
FUNKCJI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH PRZEZ ASYSTENTA
RODZINY W GMINIE SIECHNICE**

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Siechnicach
Siechnice 2017

Spis treści

Wprowadzenie	3
1. Asystent rodziny w systemie wsparcia rodzin.....	6
1.1. Asystent rodziny w systemie wsparcia rodzin z trudnościami opiekuńczo- wychowawczymi	6
1.2. Asystent rodziny w systemie wsparcia kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”	11
1.3. Status asystenta rodziny	12
2. Regulacja funkcjonowania asystenta rodziny w gminie Siechnice	15
2. Realizacja asystentury rodziny w gminie Siechnice	19
3. Charakterystyka rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny.....	22
4.1. Cechy społeczno-demograficzne rodzin.....	22
4.2. Problemy i potrzeby rodzin	29
5. Realizacja usług wsparcia przez asystenta rodziny	38
6. Skuteczność wsparcia realizowanego przez asystenta rodziny	45
Rekomendacje dotyczące funkcjonowania asystentury rodziny	50
Źródła	53

Wprowadzenie

Problemy i trudności dotyczące rodzin z dziećmi w sposób bezpośredni przekładają się na sytuację dzieci, utrudniając albo uniemożliwiając im pełne zaspokajanie potrzeb, zarówno materialnych, socjalizacyjnych i wychowawczych, jak i emocjonalnych oraz ekspresyjnych. W sposób szczególny zagrożenia te pojawiają się w rodzinach wieloproblemowych, w których koncentrują się trudne sytuacje życiowe oraz w rodzinach mających trudności z realizacją funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Bardzo często problemy opiekuńczo-wychowawcze współistnieją z innymi kwestiami społecznymi: ubóstwem, bezrobociem, chorobami i niepełnosprawnością oraz uzależnieniami i przemocą. Zwłaszcza takie rodziny wymagają pomocy w przezwyciężeniu trudności.

Asystentura rodziny jest odpowiedzią na zdiagnozowaną potrzebę zindywidualizowanego, wielowymiarowego wsparcia w rozwiązywaniu problemów społecznych i w prawidłowej realizacji funkcji rodzin, w tym funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Wsparcie prowadzone jest poprzez cały zespół planowych działań, które mają na celu przywrócenie rodzinie zdolności do prawidłowego funkcjonowania, a kluczowym podmiotem realizującym usługi jest asystent rodziny. Usługa asystencka została wprowadzona na mocy ustawy z 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹ i funkcjonowała najpierw jako rozwiązanie fakultatywne, zaś od 2015 roku obligatoryjne do stosowania w pracy z rodziną mającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Dodatkowo od początku roku 2017 w oparciu o ustawę z 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”² pomoc asystenta rodziny oferowana jest również kobietom w ciąży oraz rodzinom z dziećmi, u których zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu. Asystent rodziny stał się tym samym kluczowym podmiotem koordynującym wsparcie rodzin z różnorodnymi problemami, które znajdując się w trudnych, kryzysowych sytuacjach, potrzebują wsparcia i pomocy w podjęciu działań na rzecz przezwyciężenia problemów.

Asystent rodziny nie zastępuje specjalistów, którzy dotychczas pracowali z rodziną. Pracownik socjalny, pedagog szkolny, psycholog, terapeuta, kurator i inni profesjonaliści

---

¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

² Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, Dz.U. z 2016 r., poz. 1860.

nadal realizują swoje zadania. Usługa asystencka ma bowiem nieco odmienny charakter. Jej istotą jest indywidualizacja oddziaływania, dostosowanie zakresu wsparcia, w tym czasu pracy z rodziną, do jej potrzeb, wspólne uzgadnianie działań, wdrażanie zmian w bezpośrednim środowisku klienta, a podstawą dobrej pracy staje się wzajemne zaufania umożliwiające motywowanie do zmiany³.

Organizacja wsparcia asystenckiego jest kompetencją gminy, na której spoczywa obowiązek zapewnienia rodzinom określonego ustawowo wsparcia. Zadaniem własnym gminy jest tworzenie oraz rozwój systemu opieki nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego, oraz praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych przez:

- Zapewnienie rodzinie przeżywającej trudności wsparcia i pomocy asystenta rodziny oraz dostępu do specjalistycznego poradnictwa;
- Organizowanie szkoleń i tworzenie warunków do działania rodzin wspierających;
- Prowadzenie placówek wsparcia dziennego oraz zapewnienie w nich miejsc dla dzieci⁴.

Organizacja systemu wsparcia rodziny, w tym pracy asystenta rodziny, wymaga podjęcia planowych działań opartych o profesjonalną diagnozę i prowadzących do realizacji założonych celów. Cele i zadania w tej sferze wyznaczane są w gminnych programach wspierania rodziny oraz w strategiach rozwiązywania problemów społecznych. Ich przygotowanie wymaga jednak rozeznania sytuacji rodzin oraz działań dotychczas wobec nich podejmowanych. Analiza wsparcia oferowanego przez asystenta rodziny może stać się podstawą do budowania strategii i programów coraz bardziej skutecznego wspierania rodziny.

W niniejszym raporcie zaprezentowano diagnozę wsparcia rodzin z trudnościami w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych przez asystenta rodziny w gminie Siechnice w oparciu o analizę działań asystenta rodziny. Szczegółowej analizie poddano materiały źródłowe zgromadzone w ramach pracy asystenta z rodzinami. Przeanalizowano wszystkie rodziny korzystające z usługi asystenckiej od 1 maja 2012 roku, a więc od momentu

---

³ I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2016.

⁴ Art. 176 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednoczony ze zm.

rozpoczęcia etatowego funkcjonowania asystenta rodziny w gminie Siechnice, do 30 września 2017 roku. Wykorzystując metodę analizy treści dokumentów źródłowych dokonano przeglądu **29 przypadków, w tym 19 zakończonych i 10 trwających**. W przypadku postępowań trwających analizie nie poddawano skuteczności prowadzonych działań, a także – w 2 przypadkach krótko trwających procedur – działań podejmowanych przez asystenta i współpracy w tym zakresie z innymi instytucjami. W badaniu wzięto pod uwagę wszystkie dostępne dla danych przypadków informacje, jednakże podkreślić należy, że – ze względu na specyfikę podejmowanych działań i ich dostosowanie do sytuacji występującej w konkretnej rodzinie, a także ze względu na wdrażane w trakcie działania profesjonalizujące współpracę – nie zawsze materiały zawierały ten sam zestaw informacji. Zgromadzone dane uzupełniono faktami z innych dokumentów GOPS w Siechnicach. Informacje zaprezentowane w opracowaniu prezentują dane w stanie faktycznym i prawnym na 30 września 2017 roku.

1. Asystent rodziny w systemie wsparcia rodzin

1.1. Asystent rodziny w systemie wsparcia rodzin z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi

Nowoczesna pomoc społeczna zawsze miała na względzie dobro rodziny jako podstawowej grupy społecznej i kluczowego środowiska socjalizacyjno-wychowawczego dzieci. Wsparcie rodziny zapewniał już system pomocowy zbudowany w II Rzeczypospolitej⁵, a następnie w okresie PRL. W III RP rodzina stała się podmiotem polityki społecznej i działań pomocowych formalnie na mocy ustawy o pomocy społecznej z 29 listopada 1990 roku⁶. Określono w niej pomoc społeczną jako instytucję polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne środki, możliwości i uprawnienia⁷. Podobnie pomoc społeczną definiuje aktualna ustawa o pomocy społecznej z 12 marca 2004 roku⁸. Wśród powodów udzielania pomocy społecznej wskazano potrzebę ochrony macierzyństwa lub wielodzietności oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych. Jednocześnie rodzin dotyczą również inne przyczyny udzielania wsparcia, np. bezrobocie, niepełnosprawność, uzależnienia – pomimo, że problem może dotyczyć tylko jednego z członków rodziny, rzutuje on na jej całościowe funkcjonowanie. Kluczowym założeniem pomocy społecznej jest więc wspieranie całych rodzin, a nie tylko jej członków występujących z wnioskiem o pomoc.

Na obowiązek wsparcia rodziny uwagę zwraca również Konstytucja RP z 1997 roku. Wskazuje ona, że rodzina znajduje się pod opieką i ochroną Rzeczypospolitej⁹, a państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia jej dobro. Dodatkowo podkreśla, iż rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne

---

⁵ Na mocy Konstytucji RP z 17 marca 1921 r., Dz.U. z 1921 r., nr 44 poz. 267 i ustawy z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej, Dz.U. z 1923 r., nr 48 poz. 330.

⁶ Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 1990 r., nr 87 poz. 506.

⁷ Art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 1990 r., nr 87 poz. 506.

⁸ W art. 2. ust. 1 wskazuje ona, że pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości, ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2017 r., poz. 1769, tekst ujednolicony ze zm.

⁹ Art. 18 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.

i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych¹⁰, a dziecko ma prawo do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją¹¹.

Kompleksowe rozwiązania legislacyjne dotyczące wsparcia rodziny przeżywającej trudności ustanowione zostały na mocy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹². Preambuła ustawy odwołuje się do pracy dla dobra dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy oraz dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju, i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci. Zauważa jednocześnie, że skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich mogą być osiągnięte jedynie dzięki współpracy wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami¹³.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej definiuje wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jako zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji¹⁴. Wspieranie to polega głównie na:

- Analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie;
- Wzmocnieniu roli i funkcji rodziny;
- Rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny;
- Podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny;
- Pomocy w integracji rodziny;
- Przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny;
- Dążeniu do reintegracji rodziny¹⁵.

Wspieranie rodziny jest prowadzone w formie pracy z rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka z uwzględnieniem własnych zasobów rodziny i przy wykorzystaniu

---

¹⁰ Art. 71 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.

¹¹ Art. 72 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.

¹² Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

¹³ Preambuła do ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

¹⁴ Art. 2 ust. 1. ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

¹⁵ Art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

wsparcia zewnętrznego. Zwrócić należy uwagę na fakt, że pomoc rodzinie udzielana jest za jej zgodą, a ona sama powinna być aktywna w rozwiązywaniu własnych problemów.

Podkreślić należy, że praca z rodziną prowadzona jest także w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej. Pozwala to na wskazanie dwóch głównych kategorii rodzin którzy są adresatami wsparcia – są to rodziny z małoletnimi dziećmi mające problemy w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz rodziny, których dzieci zostały okresowo umieszczone w pieczy zastępczej ze względu na trudności występujące w rodzinach i problemy związane z realizacją funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Rodzina może otrzymać wsparcie przez działania:

- Instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny – przede wszystkim ośrodka pomocy społecznej, ale także innych, m.in. centrum pomocy rodzinie, instytucji pieczy zastępczej. Kluczową rolę odgrywa w tym systemie asystent rodziny, ale istotne działania realizuje także pracownik socjalny;
- Placówek wsparcia dziennego – opiekuńczych (np. kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych – zapewniających opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabaw, zajęć sportowych itp.), specjalistycznych (np. świetlic zapewniających zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizujących indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię), także w formie pracy podwórkowej (realizowanej przez wychowawcę poprzez działania animacyjne i socjoterapeutyczne);
- Rodzin wspierających – rodzin z bezpośredniego otoczenia, które pomagają rodzinie z trudnościami w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych¹⁶.

Praca z rodziną prowadzona jest w formach:

- Konsultacji i poradnictwa specjalistycznego;
- Terapii i mediacji;
- Usług dla rodzin z dziećmi, w tym usług opiekuńczych i specjalistycznych;

---

¹⁶ Art. 9 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

- Pomocy prawnej, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego;
- Organizowania dla rodzin spotkań, mających na celu wymianę ich doświadczeń oraz zapobieganie izolacji w ramach grupami wsparcia czy grup samopomocowych¹⁷.

Kluczowym realizatorem wsparcia na rzecz rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest asystent rodziny wykonujący w większości przypadków swoje zadania w ramach pracy ośrodka pomocy społecznej.

Termin asystent może być odniesiony do asysty, a więc towarzyszenia, doradzania, naprowadzania, pomocy. Izabela Krasiejko wskazuje, że termin asystent może być zastosowany w odniesieniu do osoby towarzyszącej komuś, współobecnej, pomagającej, będącej w pogotowiu¹⁸. Asystentura jest to więc kompleksowe działanie polegające na towarzyszeniu z zachowaniem profesjonalnych relacji¹⁹. Jej ideą jest pełne, wielowymiarowe wsparcie rodziny w rozwiązywaniu problemów.

Kierowanie asystenta do pracy z rodziną odbywać się może na dwa sposoby:

- Na mocy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej²⁰ – po uzyskaniu przez ośrodek pomocy społecznej informacji o potrzebie udzielenia pomocy rodzinie (od rodziny, innych osób, przedstawicieli instytucji) lub informacji o małoletnim rodzicu opuszczającym placówkę całodobowego pobytu²¹ pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy, dokonuje analizy sytuacji rodziny i podejmuje decyzję o potrzebie przydzielenia rodzinie asystenta. Po uzyskaniu zgody rodziny pracownik socjalny kieruje do kierownika ośrodka pomocy społecznej wniosek o objęcie rodziny usługą asystenta. Ten sposób stosowany jest również w przypadku rodzin, których dzieci umieszczone są w pieczy zastępczej;
- Na mocy orzeczenia sądu opiekuńczego – w oparciu o przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego²². Sąd opiekuńczy, jeśli uzna, że dobro dziecka jest zagrożone może

¹⁷ Art. 10 ust. 3, 24 i 29 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

¹⁸ I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2016, s. 10.

¹⁹ A. Dunajska, D. Dunajska, B. Klein, *Asystentura w pomocy społecznej*, Wydawnictwo Verlag Dashofer, Warszawa 2011, s. 37-38.

²⁰ Art. 11 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

²¹ Młodzieżowy ośrodek wychowawczy, młodzieżowy ośrodek socjoterapii, zakład poprawczy, schronisko dla nieletnich.

²² Art. 109 par 2 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. z 2017 r., poz. 682, tekst ujednolicony.

zobowiązać rodziców do określonego postępowania, w tym m.in. do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, skierować małoletniego do placówki wsparcia dziennego, skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc²³.

Zakres zadań asystenta rodziny jest szeroki, co wiąże się z ideą wielowymiarowego wsparcia rodziny. Do zadań asystenta należy więc w szczególności:

- Opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym;
- Opracowanie, we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej;
- Udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego;
- Udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych;
- Udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów psychologicznych;
- Udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi;
- Wspieranie aktywności społecznej rodzin;
- Motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- Udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej;
- Motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych;
- Udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych;
- Podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin;

---

²³ Zob. I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2016, s. 33-34.

- Prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci;
- Prowadzenie dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną;
- Dokonywanie okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku, i przekazywanie tej oceny ośrodkowi pomocy społecznej (lub innemu podmiotowi organizującemu pracę z rodziną);
- Monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną;
- Sporządzanie, na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach;
- Współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny;
- Współpraca z zespołem interdyscyplinarnym do spraw przeciwdziałania przemocy w rodzinie (lub grupą roboczą) lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań asystent uzna za niezbędną²⁴.

Inne podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny zobowiązane są do udzielania asystentowi pomocy w realizacji jego zadań.

1.2. Asystent rodziny w systemie wsparcia kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”

Możliwość korzystania ze wsparcia asystenta rodziny przez kobiety w ciąży, szczególnie w ciąży powikłanej oraz w sytuacji niepowodzeń położniczych, a także rodzin z dziećmi u których zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu zapewnia ustawa o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”²⁵.

Ustawa buduje kompleksowy system wsparcia kobiet w ciąży i rodzin z dziećmi z ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniem lub nieuleczalną, zagrażającą życiu chorobą w zakresie wsparcia okołoporodowego (badania diagnostyki prenatalnej, wizyty położnej, poród w szpitalu na najwyższym specjalistycznym poziomie, opieka położnicza i neonatologiczna, wsparcie kobiety karmiącej piersią), wsparcia dziecka z niepełnosprawnością (poradnictwo, pierwszeństwo w dostępie do świadczeń opieki zdrowotnej, pomoc psychologiczna, rehabilitacja lecznicza, wyroby medyczne, zakup leków

²⁴ Art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

²⁵ Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, Dz.U. z 2016 r., poz. 1860.

poza kolejnością, opieka wytchnieniowa, opieka paliatywna i hospicyjna, usługi rehabilitacyjne i lecznicze), wsparcia finansowego w formie jednorazowego świadczenia w wysokości 4 000 zł oraz wsparcia asystenta rodziny.

Z pomocy asystenta rodziny może skorzystać każda kobieta w ciąży i jej rodzina (w tym szczególnie kobieta w ciąży powikłanej, która otrzymała informację, że jej dziecko umrze w trakcie ciąży lub porodu), kobieta, której dziecko zmarło bezpośrednio po porodzie na skutek wad wrodzonych, która poroniła, urodziła martwe dziecko bądź dziecko niezdolne do życia oraz rodzina w której przyszło na świat dziecko ciężko i nieodwracalnie upośledzone albo nieuleczalnie chore dziecko, którego życie jest zagrożone w związku z tą chorobą²⁶.

Asystent rodziny koordynuje poradnictwo w zakresie przewyższania trudności w pielęgnacji i wychowaniu dziecka, wsparcia psychologicznego, pomocy prawnej, w szczególności w zakresie praw rodzicielskich i uprawnień pracowniczych oraz dostępu do rehabilitacji społecznej i zawodowej oraz świadczeń opieki zdrowotnej poprzez:

- Opracowywanie wspólnie z kobietą/rodziną katalogu możliwego do uzyskania wsparcia;
- Występowanie w imieniu członków rodziny do jednostek samorządu terytorialnego, jednostek realizujących wsparcie rodziny i innych podmiotów w celu umożliwienia kobietom/ rodzinom skorzystania ze wsparcia²⁷.

Ustawa „Za życiem” funkcjonuje od 1 stycznia 2017 roku stąd wsparcie kobiet w ciąży i rodzin zgodnie z jej wymogami jest nowym zadaniem asystenta rodziny. Zauważyć należy, że osoby i rodziny korzystające z tej pomocy znajdują się często w odmiennej sytuacji niż rodziny mające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, co powoduje konieczność przygotowania dla nich odpowiedniego planu wsparcia.

1.3. Status asystenta rodziny

Stanowisko asystenta rodziny – jak już wskazano – wprowadzone zostało na mocy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej²⁸, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2012 roku.

²⁶ Informator „Za Życiem”, <http://www.mz.gov.pl/zdrowie-i-profilaktyka/zdrowie-matki-i-dziecka/informator-za-zyciem-2/>, 15.11.2017.

²⁷ Art. 8 ustawy z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, Dz.U. z 2016 r., poz. 1860.

Pracę z rodziną, a w jej ramach asystenturę rodziny, realizuje gmina lub podmiot, któremu gmina zleca to zadanie, np. organizacja pozarządowa. Najczęściej praca z rodziną realizowana jest przez ośrodki pomocy społecznej, a asystent rodziny jest członkiem zespołu pomocowego ośrodka. Jest to rozwiązanie korzystne, gdyż umożliwia stały i bezpośredni kontakt asystenta z pracownikiem socjalnym.

Na mocy nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej²⁹ dokonanej w roku 2012 do 31 grudnia 2014 roku asystent funkcjonował jako rozwiązanie fakultatywne, zaś od 1 stycznia 2015 roku podmioty realizujące pracę z rodziną mają obowiązek jej realizacji poprzez wsparcie asystenta rodziny.

Zgodnie z wymogami ustawowymi asystentem rodziny może być osoba, która:

- Posiada: 1. wykształcenie wyższe na kierunku pedagogika, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie lub praca socjalna lub 2. wykształcenie wyższe na dowolnym kierunku uzupełnione szkoleniem z zakresu pracy z dziećmi lub rodziną i udokumentuje co najmniej roczny staż pracy z dziećmi lub rodziną lub studiami podyplomowymi obejmującymi zakres programowy szkolenia³⁰ i udokumentuje co najmniej roczny staż pracy z dziećmi lub rodziną lub 3. wykształcenie średnie i szkolenie z zakresu pracy z dziećmi lub rodziną, a także udokumentuje co najmniej 3-letni staż pracy z dziećmi lub rodziną;
- Nie jest i nie była pozbawiona władzy rodzicielskiej oraz władza rodzicielska nie jest jej zawieszona ani ograniczona;
- Wypełnia obowiązek alimentacyjny – w przypadku gdy taki obowiązek w stosunku do niej wynika z tytułu egzekucyjnego;
- Nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe³¹.

Asystent rodziny jest obowiązany do systematycznego podnoszenia swoich kwalifikacji w zakresie pracy z dziećmi lub rodziną, w szczególności przez udział w szkoleniach oraz

---

²⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

²⁹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2012 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2012 r., poz. 579.

³⁰ Określonego w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkoleń na asystenta rodziny, Dz.U. z 2011 r., nr 272, poz. 1608.

³¹ Art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

samokształcenie³², a gmina ma stwarzać mu możliwości kształcenia. Asystent ma także prawo do korzystania z poradnictwa, które pozwoli na zachowanie i wzmocnienie jego kompetencji oraz przeciwdziałało będzie zjawisku wypalenia zawodowego³³.

Asystent rodziny prowadzi pracę z rodziną w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu wskazanym przez rodzinę³⁴. Liczba rodzin, z którymi jeden asystent rodziny może w tym samym czasie prowadzić pracę, jest uzależniona od stopnia trudności wykonywanych zadań, jednak nie może przekroczyć 15³⁵.

Asystent prowadzi działania w oparciu o opracowany przez niego plan pracy z rodziną, który obejmuje zakres realizowanych działań mających na celu przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, a także zawiera terminy ich realizacji i przewidywane efekty³⁶. Asystent – w związku z wykonywaniem zadań ma prawo do wglądu do dokumentów zawierających dane osobowe członków rodziny, które są niezbędne do prowadzenia pracy z rodziną, występowania do właściwych organów władzy publicznej, organizacji oraz instytucji o udzielenie informacji, w tym zawierających dane osobowe. Ma także prawo do przedstawiania właściwym organom władzy publicznej, organizacjom oraz instytucjom ocen i wniosków zmierzających do zapewnienia skutecznej ochrony praw rodzin³⁷.

Asystent zatrudniany jest w ramach stosunku pracy w systemie zadaniowego czasu pracy albo umowy o świadczenie usług (umowy zlecenia), ze względu na konieczność pracy z rodziną w różnych godzinach, w tym również popołudniowych³⁸.

Podkreślić należy, że asystent rodziny, wykonując czynności w ramach swoich obowiązków, korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych³⁹.

---

³² Art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

³³ Art. 16 ust. 2. ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

³⁴ Art. 14 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

³⁵ Art. 15 ust. 4 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

³⁶ Art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

³⁷ Art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

³⁸ Art. 17 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

³⁹ Art. 16. ust. 3 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

2. Regulacja funkcjonowania asystenta rodziny w gminie Siechnice

Zgodnie z założeniami ustawowymi praca z rodziną jest organizowana przez gminę Siechnice i realizowana przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, z siedzibą w Świętej Katarzynie, przy ul. Żernickiej 17.

Wsparcie o charakterze asystenckim oferowane jest rodzinom mającym trudności z wypełnianiem funkcji opiekuńczo-wychowawczych od 1 września 2011 roku. Zapoczątkowane zostało dzięki działaniom prowadzonym w ramach projektu systemowego *Rozwój Form Aktywnej Integracji poprzez Kontrakty Socjalne w Gminie Siechnice*, finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Oferowana pomoc była jednak ograniczona do osób uczestniczących w projekcie i ich rodzin. Asystent rodziny został zatrudniony w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej od 1 maja 2012 roku i ta data powinna być uznana za początek realizacji zadania wsparcia asystenta rodziny w pełnym zakresie. Jak już wspomniano zatrudnienie asystenta jest obowiązkowe od 1 stycznia 2015 roku, stąd podkreślić należy, że gmina Siechnice zrobiła to ponad dwa i pół roku wcześniej.

W okresie od 1 maja 2012 roku do 30 września 2017 roku GOPS Siechnice zatrudniał czterech asystentów rodziny, w tym:

- Jednego asystenta na umowę o pracę w pełnym wymiarze godzin przez cały analizowany okres;
- Trzech asystentów rodziny na umowy cywilnoprawne (zlecenie) w wymiarze godzinowym od 15 do 50 godzin miesięcznie (lub od 24 do 50 godzin na rodzinę) w ramach projektów i programów: projektu *Rozwój Form Aktywnej Integracji poprzez Kontrakty Socjalne w Gminie Siechnice* finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, *Programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na rok 2013* oraz *Programu asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej*, finansowanego ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, odpowiednio w okresach: asystent 1: 22.08.2012-31.12.2012 oraz 25.01.2013-31.12.2013; asystent 2: 01.07.2014- 31.12.2014; asystent 3: 03.09.2012- 31.12.2012 oraz 25.01.2013- 31.12.2013⁴⁰.

---

⁴⁰ GOPS Siechnice.

Asystent rodziny działa na mocy obowiązującego ustawodawstwa. Celem standaryzacji podejmowanych przez asystenta działań oraz prowadzonej dokumentacji opracowany został Regulamin wprowadzony zarządzeniem Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach nr 8/2014 z 7 lipca 2014 roku w sprawie wprowadzenia Regulaminu współdziałania i wspierania rodzin przez Asystenta Rodziny Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach, który po kontroli Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego został zmieniony zarządzeniem nr 18/2016 z 28 grudnia 2016 roku⁴¹.

Zgodnie z Regulaminem współdziałania i wspierania rodzin przez Asystenta Rodziny Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach usługi asystenta kierowane są do rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, szczególnie do rodzin naturalnych, w przypadku których istnieje możliwość powrotu dziecka do rodziny z pieczy zastępczej, w której zostało umieszczone, a także do rodzin z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi, w tym zagrożonych umieszczeniem dzieci w pieczy zastępczej. Istotne jest aby rodziny wyraziły zgodę na objęcie usługą oraz aktywnie współpracowały z asystentem.

Asystent rodziny udziela wsparcia rodzinie zależnie od jej zdiagnozowanych problemów i potrzeb realizując zadania wspierania rodzin określone ustawowo⁴². Za szczególnie istotne uznane zostały zadania:

- Pedagogizacji rodzin w zakresie wychowania i opieki nad dziećmi;
- Uwrażliwienia rodziców na okoliczności wymagające szczególnego nadzoru rodziców (opieka zdrowotna, edukacja szkolna, przeciwdziałanie demoralizacji);
- Pomocy w budowaniu prawidłowych więzi i komunikacji między członkami rodziny;
- Wspierania rodziców w diagnozowaniu sytuacji szkolnej dzieci;
- Pomocy w dbaniu o zdrowie;
- Treningu umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego przez rodziny;
- Nauki dbałości o mieszkanie i podziału obowiązków domowych;
- Wsparcia w załatwianiu spraw urzędowych;
- Wsparcia w aktywizacji zawodowej;
- Podejmowania działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin;

---

⁴¹ GOPS Siechnice.

⁴² Przedstawione w rozdz. 1.1.

- Wsparcia osób zagrożonych problemem alkoholowym i z rozpoznaniem picia szkodliwego lub uzależnienia w utrzymywaniu trzeźwego stylu życia.

Asystent rodziny prowadzi również działania o charakterze diagnostycznym, prognostycznym, dokumentacyjnym i ewaluacyjnym umożliwiające współpracę z rodziną, takie jak: przeprowadzenie diagnozy rodziny oraz określenie celów i planu pomocy, spisanie z dorosłymi członkami rodziny zasad współpracy, prowadzenie dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną, sporządzanie okresowej oceny sytuacji rodziny nie rzadziej niż co pół roku oraz sporządzanie podsumowania końcowego po zakończeniu usługi.

Usługa asystenta rodziny proponowana jest przez pracownika socjalnego po przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego, również w przypadku wnioskowania o usługę asystencką przez przedstawicieli innych instytucji (np. szkołę, sąd). Asystent wprowadzany jest do rodziny przez pracownika socjalnego i podczas pierwszej, wspólnej wizyty zapoznaje się z rodziną, a następnie podejmuje z nią samodzielną współpracę. Po przeprowadzeniu diagnozy asystent sporządza plan pracy z rodziną, który podpisywany jest przez obie strony kontraktu. Każda rodzina prowadzona jest w oparciu o metodę zespołu ds. pracy z rodziną, z udziałem przedstawicieli podmiotów i instytucji pomocowych a w szczególności: pracownika socjalnego prowadzącego rodzinę, asystenta rodziny, kierownika GOPS, koordynatora sekcji wspierania rodziny oraz innych osób prowadzących pracę z rodziną (kurator, psycholog, pedagog, dzielnicowy).

Regulamin zakłada, że asystent rodziny wykorzystuje różne metody pracy, w tym m.in.: metodę indywidualnego przypadku, zespołu ds. pracy z rodziną, pracy grupowej, pracy ze środowiskiem lokalnym, warsztatową. Korzysta także z innych dostępnych form wsparcia rodzin, w tym: poradnictwa socjalnego i pedagogicznego, treningu umiejętności społecznych i wychowawczych, konsultacji specjalistycznych, terapii i mediacji, a także organizowania usług na rzecz domu i rodziny.

Zgodnie z Regulaminem decyzja o zakończeniu usługi podejmowana jest przez zespół ds. pracy z rodziną. Po zakończeniu realizacji usługi asystent rodziny i pracownik socjalny prowadzą monitoring rodziny, a rodzina ma możliwość uzyskiwania wsparcia ze strony asystenta.

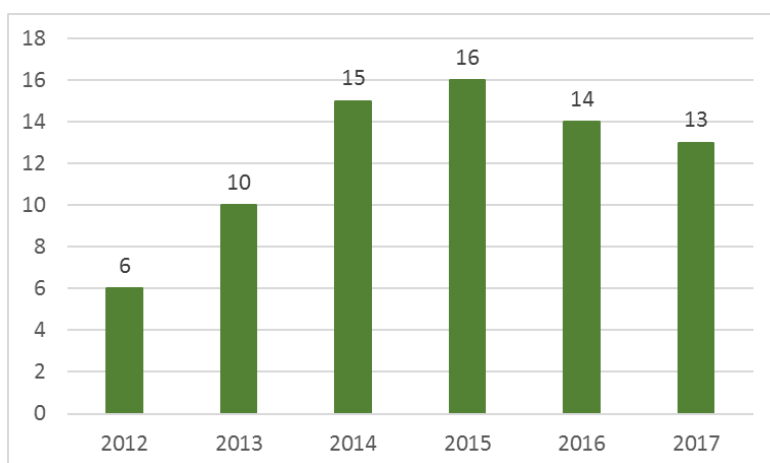
Regulamin formalizuje pracę asystenta rodziny poprzez zaproponowanie wzorów stosowanych w pracy z rodziną dokumentów, takich jak:

- Wniosek pracownika socjalnego o objęcie usługą asystenta rodziny;
- Zgoda na podjęcie współpracy z asystentem rodziny;
- Zasady współpracy asystenta z rodziną;
- Diagnoza rodziny;
- Pplan pracy z rodziną;
- Sprawozdanie miesięczne pracy z rodziną;
- Sprawozdanie półroczne pracy z rodziną;
- Protokół zespołu ds. pracy z rodziną.

Pozwala to na profesjonalizację pracy asystenta rodziny i daje rękojmię należytego wykonywania zadań.

2. Realizacja asystentury rodziny w gminie Siechnice

W okresie od 1 maja 2012 roku do 30 września 2017 roku asystent rodziny objął wsparciem łącznie **29 rodzin**. Lata 2012-2013 można uznać za okres wstępny funkcjonowania asystenta, kiedy to rozpoczynał on pracę z pierwszymi skierowanymi rodzinami. Od roku 2014 liczba rodzin objętych pomocą ustabilizowała się na poziomie 14-16 rodzin w ciągu roku (ryc. 1.).

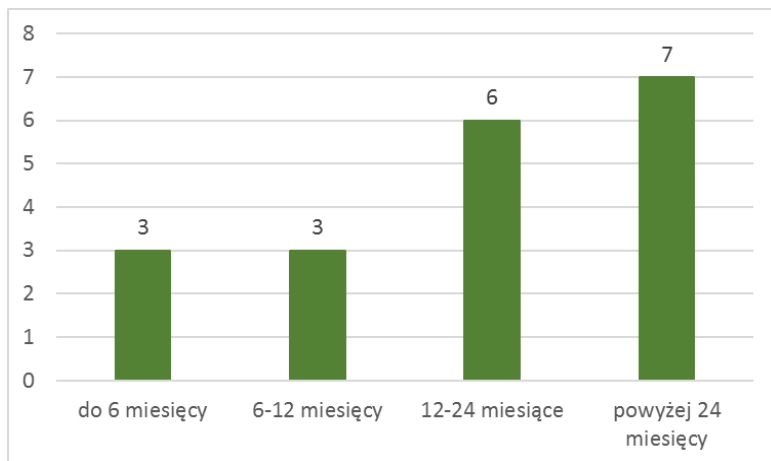
Ryc. 1. Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny w latach 2012-2017 (n=29)

Źródło: Opracowanie własne.

Oczywiście pamiętać należy, że daty rozpoczęcia i zakończenia współpracy są indywidualne dla każdej rodziny, a czas przebywania pod opieką asystenta zależy jest od potrzeb rodziny i postępów w pracy nad rozwiązywaniem jej problemów. Rodziny mogą więc być objęte wsparciem przez okres dłuższy niż rok, co sprawia, że konkretna rodzina może pojawić się w statystyce za kolejne lata.

Wśród rodzin objętych wsparciem asystenta znalazło się 19 rodzin z którymi współpraca została już zakończona. W przypadku tych procedur wskazać można na długość ich trwania. Średnio asystent pracował z rodziną 599 dni, a więc około 20 miesięcy. Wśród analizowanych rodzin znalazły się tylko 3, które były pod opieką krócej niż pół roku. Najkrótsze wsparcie – czteromiesięczne – dotyczyło rodziny, z którą współpraca zakończyła się w związku ze zmianą miejsca zamieszkania, więc nie można tutaj mówić o pełnej realizacji zadań. Z dwoma pozostałymi rodzinami zakończono współpracę w związku z brakiem efektów – rodziny wyraziły zgodę na wsparcie asystenta, ale nie chciały z nim współpracować i nie podejmowały żadnych działań na rzecz zmiany swojej sytuacji. Z poczynionych analiz

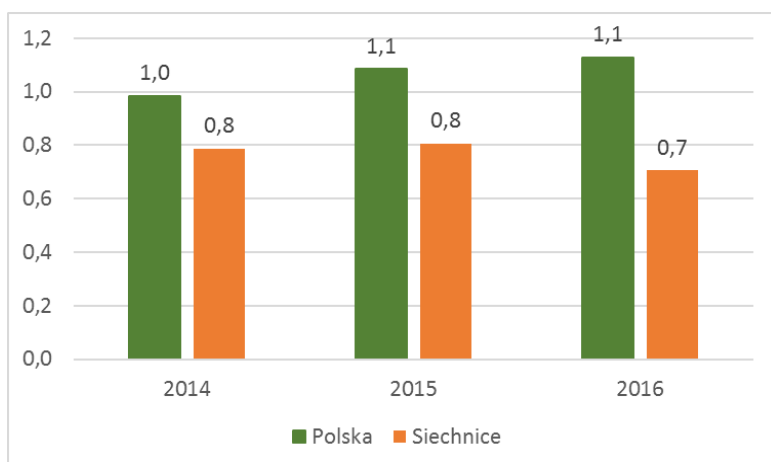
wynika, że wsparcie asystenckie ma charakter długookresowy. Większość rodzin korzystała z niego przez czas dłuższy niż dwa lata – dotychczas najdłużej wsparcie było udzielane przez 1401 dni, a więc niemalże 4 lata (ryc. 2.).

Ryc. 2. Czas objęcia rodzin wsparciem asystenta rodziny (n=19)

Źródło: Opracowanie własne.

Postawić można pytanie czy liczba 14-16 rodzin objętych wsparciem asystenta w ciągu roku jest znacząca? Innymi słowy czy dużo jest na terenie gminy Siechnice rodzin wymagających wsparcia w przezwyciężaniu trudności opiekuńczo-wychowawczych? Porównanie z danymi ogólnopolskimi wypada dla Siechnic korzystanie. Średnio w Polsce w latach 2014-2016 asystent rodziny obejmował wsparciem 1,0–1,1 rodziny na 1 tys. mieszkańców, zaś wskaźnik dla Siechnic wyniósł 0,7–0,8 (ryc. 3.).

Ryc. 3. Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny na 1000 mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS Siechnice oraz informacja Rady Ministrów o realizacji ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za lata 2014-2016.

Świadczy to o znacząco mniejszym zapotrzebowaniu na pomoc i wskazuje, iż rodziny z Siechnic dobrze sobie radzą, co nie oznacza, że w ogóle nie ma rodzin z problemami.

Wśród rodzin objętych usługą asystenta rodziny możemy wyróżnić następujące kategorie rodzin:

- Rodziny, których dzieci zostały okresowo umieszczone w pieczy zastępczej ze względu na trudności występujące w rodzinach i problemy związane z realizacją funkcji opiekuńczo-wychowawczych: 7 rodzin;
- Rodziny mające problemy w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, które opiekują się małoletnimi dziećmi i jednocześnie mają dzieci umieszczone w pieczy zastępczej: 4 rodziny;
- Rodziny z małoletnimi dziećmi mające problemy w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych: 18 rodzin.

Wszystkie rodziny objęte usługą asystencką wspierane były w związku z występowaniem problemów wskazanych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁴³.

W analizowanym okresie nie było rodzin korzystających z pomocy w związku z sytuacjami regulowanymi ustawą o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”. W okresie od dnia wejścia w życie tej ustawy do dnia 30 września 2017 roku do Ośrodka wpłynęły 4 wnioski o przyznanie jednorazowego świadczenia z tytułu urodzenia dziecka niepełnosprawnego. Z każdą z rodzin przeprowadzono rozmowę, informując o możliwości skorzystania z wsparcia asystenta rodziny. Żadna z rodzin nie wyraziła zgody na udzielenie pomocy w tej formie. Natomiast jedna z rodzin skorzystała z dofinansowania w ramach zasiłku celowego na zakupu aparatu słuchowego.

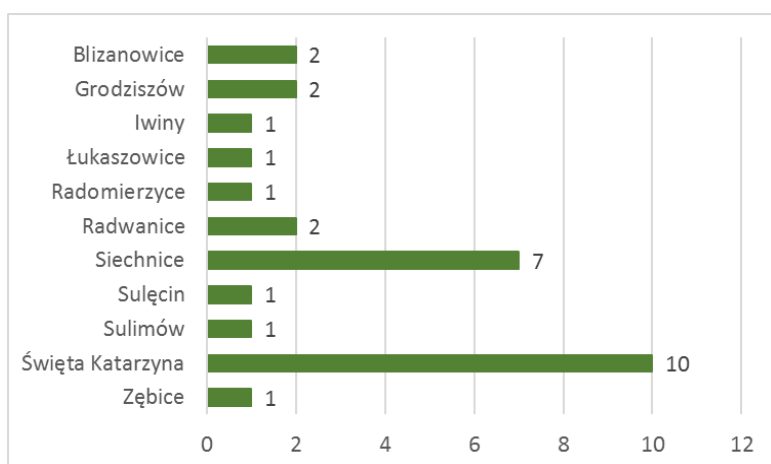
⁴³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

3. Charakterystyka rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny

4.1. Cechy społeczno-demograficzne rodzin

Rodziny objęte wsparciem asystenta można scharakteryzować poprzez wskazanie na cechy społeczno-demograficzne całych rodzin, jak i poszczególnych ich członków.

W wielu miejscowościach gminy w ogóle nie było rodzin objętych wsparciem asystenta, pracował on z rodzinami z 11 miejscowości, głównie ze Świętej Katarzyny i Siechnic, które są największymi miejscowościami w gminie, a dodatkowo w miejscowościach tych gmina ma lokale komunalne, w które przyznawane są m.in. rodzinom wymagającym wsparcia, co powoduje zwiększenie liczby rodzin objętych pomocą z tych miejscowości. Wśród analizowanych rodzin 6, a więc 21,2% ogółu, zamieszkiwało w lokalach komunalnych w Świętej Katarzynie (4 rodziny) i w Siechnicach (2 rodziny). Asystent obejmował też wsparciem pojedyncze rodziny z innych miejscowości (ryc. 4.).

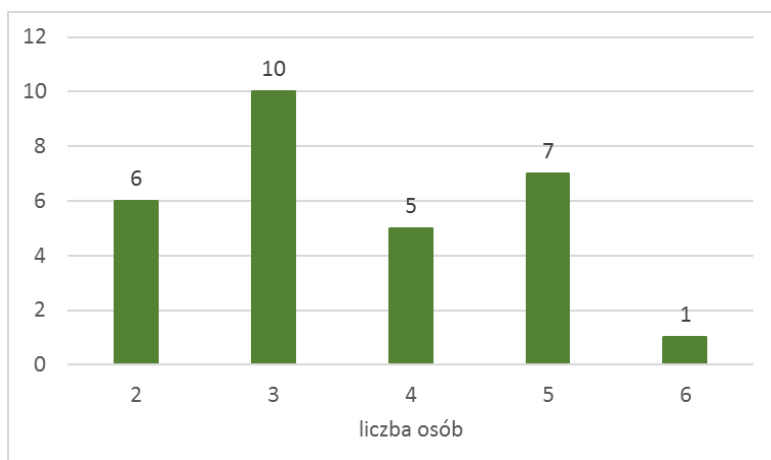

Ryc. 4. Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny wg miejscowości (n=29)

Źródło: Opracowanie własne.

Istotną cechą jest wielkość rodzin objętych wsparciem asystenta. Ponieważ liczebność ta zmieniała się w okresie realizowania wsparcia, m.in. w związku z narodzinami dzieci w rodzinach, rozstaniem małżonków lub partnerów, przedstawione informacje dotyczą momentu rozpoczynania pracy z rodziną. Jeśli weźmiemy pod uwagę liczbę osób wówczas przebywających w rodzinach to asystent wspierał rodziny liczące od 2 do 6 osób,

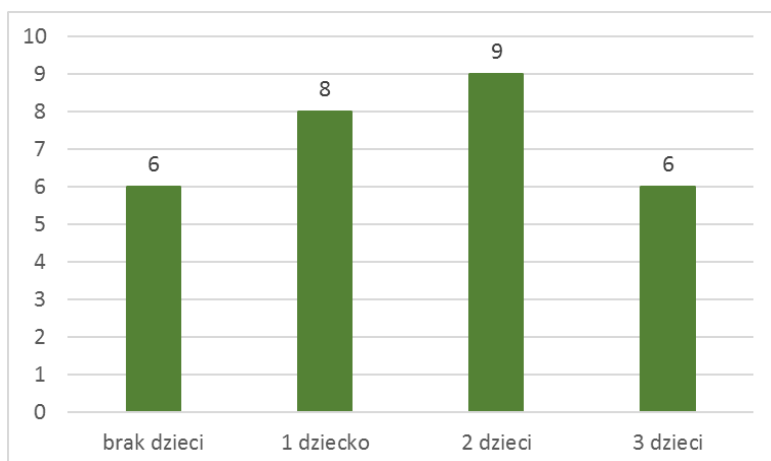
dominowały rodziny 3-osobowe (ryc. 5.). Łącznie w rodzinach żyło 99 osób, w tym 44 dzieci⁴⁴.

Ryc. 5. Liczba osób w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny (n=29)

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęściej rodziny miały jedno lub dwoje dzieci (ryc. 6.). Tylko 6 rodzin można zakwalifikować do rodzin wielodzietnych, czyli posiadających 3 dzieci. Nie było żadnej rodziny, która w momencie rozpoczynania współpracy miałaby więcej niż 3 dzieci wspólnie zamieszkujących z rodziną, jednakże dzieci rodziły się także w trakcie sprawowania pieczy przez asystenta. Najliczniejsza rodzina będąca pod opieką asystenta posiadała 5 dzieci.

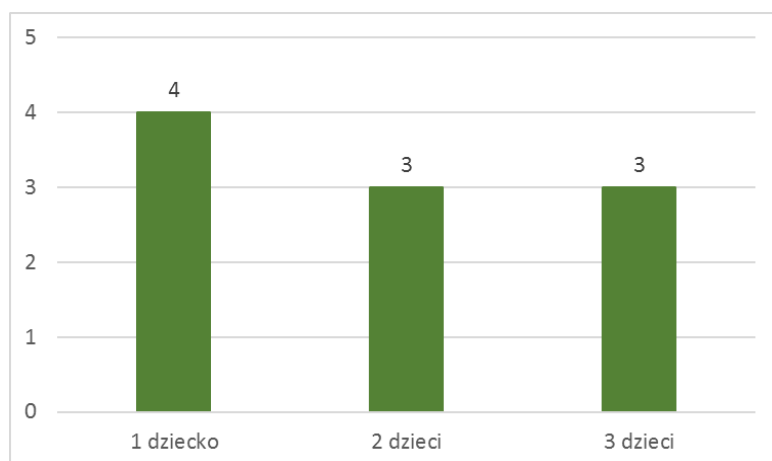
Ryc. 6. Liczba dzieci w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny (n=44)

Źródło: Opracowanie własne.

⁴⁴ W tej liczbie uwzględniono również 1 dziecko, które wprowadzie umieszczone było w rodzinnej pieczy zastępczej, ale opiekę sprawowała nad nim rodzina zastępcza spokrewniona w osobie dziadka, który zamieszkiwał wraz z dzieckiem i rodzicem dziecka.

Jednocześnie podkreślić należy, że rodziny objęte wsparciem asystenta bardzo często mają dzieci umieszczone w pieczy zastępczej. W pieczy umieszczone były dzieci z 11 rodzin (w tym w 1 przypadku dziecko powierzone zostało w pieczę innemu członkowi gospodarstwa domowego i nadal przebywało w rodzinie), a więc 37,9% ogółu rodzin objętych pomocą. W sumie w pieczy przebywało 20 dzieci, w tym poza wspieraną rodziną 19 dzieci (ryc. 7.). Można więc powiedzieć, że łącznie rodziny miały 63 dzieci, czyli średnio na rodzinę przypadało 2,2 dziecka.

Ryc. 7. Liczba rodzin zależnie od liczby dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej poza rodziną (n=19)

Źródło: Opracowanie własne.

Dzieci z rodzin objętych pomocą umieszczone były zarówno w rodzinnej, jak i instytucjonalnej pieczy zastępczej. Decyzje o umieszczeniu dzieci w określonym rodzaju pieczy były wynikiem zarówno analizy możliwości wsparcia dzieci przez najbliższą rodzinę, jak też wieku dzieci i dostępności określonych form pieczy. Dzieci umieszczane były w rodzinach zastępczych spokrewnionych u dziadków oraz w rodzinach zastępczych niezawodowych, utworzonych przez dalszych krewnych dzieci. Tylko jedno małe dziecko umieszczone zostało w rodzinie zawodowej. Aż 11 dzieci umieszczonych zostało w placówkach opiekuńczych. Do placówek skierowane zostały wszystkie 3-osobowe rodzeństwa (tabela 1.). Generalnie do pieczy instytucjonalnej trafiały starsze dzieci w wieku powyżej 10 lat (z jednym wyjątkiem gdy dziecko umieszczone było w rodzinie zastępczej spokrewnionej), ale w placówkach przebywało również aż 6 dzieci w wieku poniżej 10 lat, co związane było ze stosowaniem zasady nie rozdzielania rodzeństw.

Dodatkowo w jednym przypadku dzieci trafiły krótkookresowo do pieczy w trakcie pracy asystenta z rodziną, co spowodowane było ciężką chorobą opiekującego się nimi rodzica.

Tabela 1. Dzieci umieszczone w pieczy zastępczej ogółem (n=20)

Rodzaj pieczy zastępczej	Liczba rodzin z których dzieci trafiły do pieczy	Liczba dzieci umieszczonych w pieczy
Rodzina zastępcza spokrewniona (dziecko pozostaje w rodzinie wspieranej przez asystenta)	1	1
Rodzina zastępcza spokrewniona	3	5
Rodzina zastępcza niezawodowa	2	2
Rodzina zastępcza zawodowa	1	1
Placówka opiekuńczo-wychowawcza	4	11

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród wszystkich wspieranych rodzin 10 rodzin, a więc 34,5%, to rodziny monoparentalne, a więc z jednym rodzicem opiekującym się dziećmi. Generalnie są to samotne kobiety z dziećmi (9 przypadków), tylko w jednym przypadku wsparcie udzielane było samotnemu mężczyźnie. Większość wspieranych rodzin – 19, czyli 65,5% – to rodziny z dwojgiem opiekunów, w związkach małżeńskich lub partnerskich. Wśród tych rodzin aż 10 miało dzieci umieszczone w pieczy zastępczej (tabela 2.). W przypadku 6 rodzin (20,7%) w ich skład wchodziły także inne – poza rodzicami dzieci – osoby dorosłe: dorosłe dzieci (w 2 rodzinach), bracia (w 2 rodzinach) lub rodzice (w przypadku 3 rodzin).

Tabela 2. Rodziny objęte wsparciem asystenta rodziny według form (n=29)

Formy rodzin	Liczba rodzin	W tym liczba rodzin z dziećmi umieszczonymi w pieczy
Małżeństwa	12	5
Partnerzy	6	5
Samotna kobieta	9	0
Samotny mężczyzna	1	1

Źródło: Opracowanie własne.

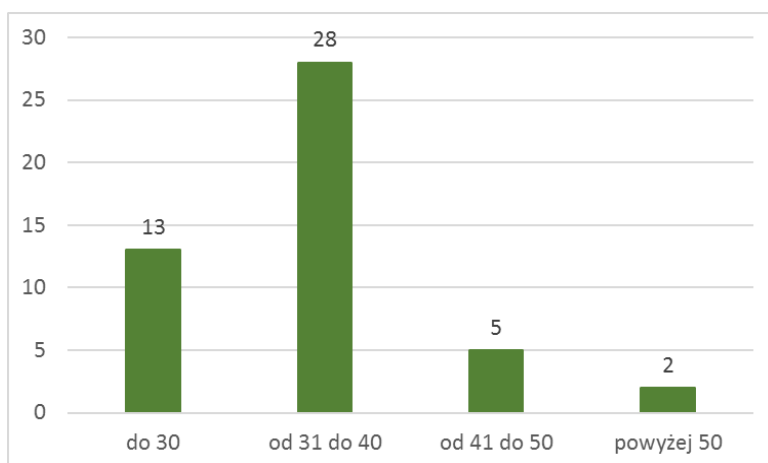
Biorąc pod uwagę formy rodzin można wnioskować, że asystent opiekował się czterema kategoriami rodzin:

- Rodzinami monoparentalnymi – 10 rodzin (w tym 1 z dzieckiem umieszczonym w pieczy, ale pozostającym w tej rodzinie);

- Rodzinami pełnymi z dziećmi – 9 rodzin;
- Rodzinami pełnymi, które mają dzieci umieszczone w pieczy – 6 rodzin;
- Rodzinami pełnymi, które zarówno wychowują dzieci, jak i mają dzieci umieszczone w pieczy – 4 rodziny.

Dwie pierwsze kategorie wymagają pomocy w związku z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. W przypadku trzeciej i czwartej kategorii sytuacja jest bardziej złożona. Z pewnością rodziny te wymagają pomocy w pokonaniu trudności, które doprowadziły do umieszczenia dzieci w pieczy, wsparcia w utrzymywaniu kontaktów z dziećmi oraz staraniach o odzyskanie dzieci. Jednocześnie 4 objęte pomocą rodziny miały dzieci umieszczone w pieczy oraz dzieci, które przebywały w rodzinie. Musiały one być objęte zarówno wsparciem w związku z umieszczeniem dzieci w pieczy, jak i pomocą we właściwej realizacji obowiązków opiekuńczo-wychowawczych wobec dzieci w rodzinach.

Warto przeanalizować cechy społeczno-demograficzne rodziców lub bezpośrednich opiekunów dzieci z rodzin objętych wsparciem w celu wychwycenia specyfiki funkcjonowania tych rodzin⁴⁵. Rodzice (lub bezpośredni opiekunowie dzieci) z rodzin objętych wsparciem najczęściej należeli do kategorii wiekowej 31-40 lat (ryc. 8.). Znacząco mniej było osób powyżej 40 roku życia. Wynika to po prostu z cyklu życia rodziny i wieku w którym rodziny najczęściej mają dzieci.

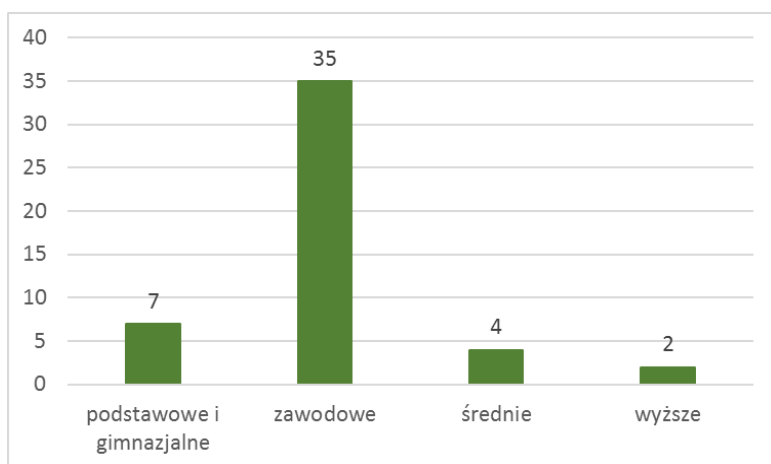

Ryc. 8. Wiek rodziców (lub głównych opiekunów) dzieci w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny (n=46)

Źródło: Opracowanie własne.

⁴⁵ Nie analizowano tu cech innych zamieszkujących wspólnie dorosłych członków rodzin: dorosłych dzieci, rodzeństwa czy rodziców.

Rodzice lub opiekunowie dzieci z rodzin objętych pomocą asystenta są najczęściej osobami słabo wykształconymi. Dominują osoby z wykształceniem zawodowym (ryc. 9.). Tylko w 5 rodzinach przynajmniej jedna osoba miała wykształcenie średnie lub wyższe. Z niskim wykształceniem bardzo często wiąże się brak wiedzy o funkcjonowaniu w życiu społecznym, opiece nad dziećmi, brak umiejętności opiekuńczo-wychowawczych i kompetencji do zajmowania się dziećmi. W przypadku 3 rodziców, pomimo braku orzeczenia o niepełnosprawności, stwierdzono obniżony poziom intelektualny, co zdecydowanie utrudnia funkcjonowanie w społeczeństwie i powoduje, że rodzina wymaga pomocy, często stałej.

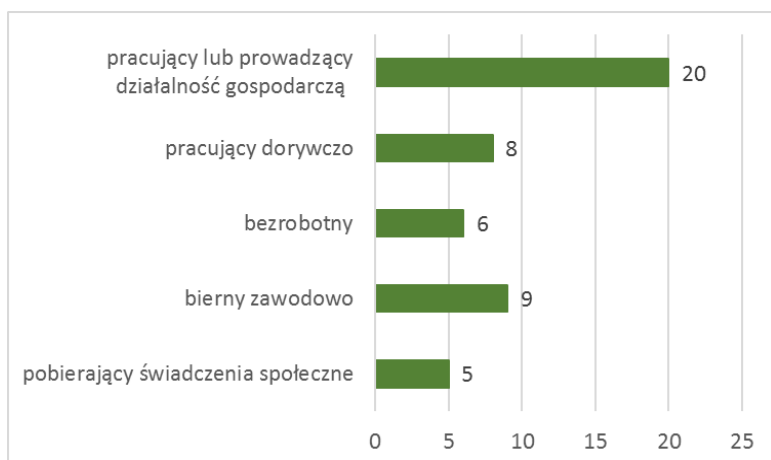
Ryc. 9. Wykształcenie rodziców (lub głównych opiekunów) dzieci w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny (n=48)

Źródło: Opracowanie własne.

W 8 rodzinach rodzice lub opiekunowie dzieci dotknięci byli chorobami, w 4 posiadali orzeczenia o niepełnosprawności: w jednym przypadku o stopniu lekkim, w dwóch o umiarkowanym i w jednym o znacznym stopniu niepełnosprawności. Ciężkie lub przewlekłe choroby oraz niepełnosprawność powodują znaczące ograniczenia nie tylko w wypełnianiu ról rodzicielskich, ale też innych, np. w funkcjonowaniu na rynku pracy.

To niejako prowadzi nas do pytania o status osób objętych wsparciem asystenta rodziny na rynku pracy. Z analiz wynika, że 28, a więc 58,3% wszystkich opiekunów pracowało. Niemniej jednak były to najczęściej prace niskopłatne, często o charakterze tymczasowym (osoby pracują krótkookresowo, szybko tracą zatrudnienie) bądź dorywczym. Można również wskazać na osoby posiadające status bezrobotnych oraz bierne zawodowo nieuzyskujące dochodów z innych źródeł. 5 osób pobierało świadczenia społeczne

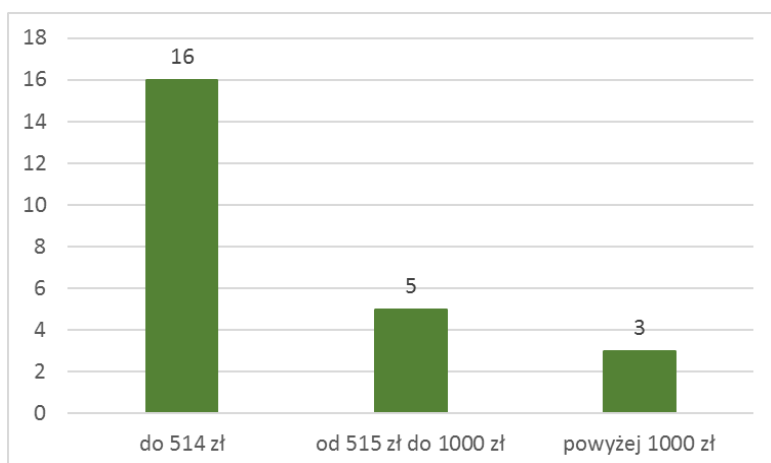
zastępujące dochód z pracy: rentę, rentę socjalną (2 osoby), świadczenie rehabilitacyjne lub świadczenie pielęgnacyjne (ryc. 10.).

Ryc. 10. Status na rynku pracy rodziców (lub głównych opiekunów) dzieci w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny (n=48)

Źródło: Opracowanie własne.

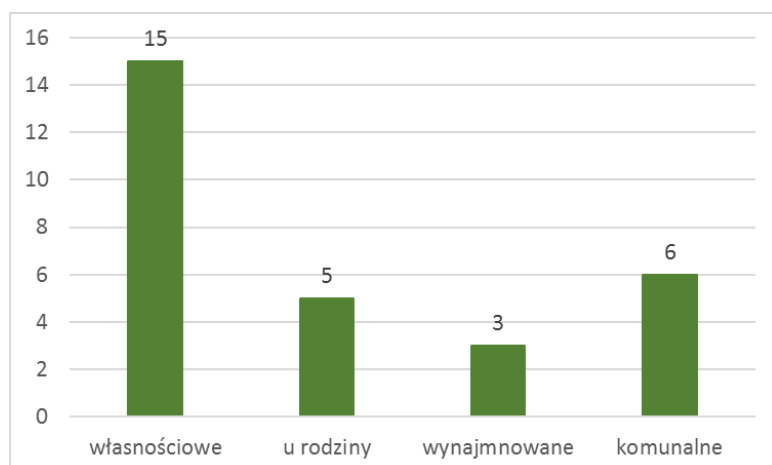
Wykonywanie głównie prac niskopłatnych, tymczasowych i dorywczych oraz utrzymywanie się ze źródeł niezarobkowych przesądza o trudnej sytuacji finansowej rodzin objętych pomocą asystenta rodziny. 19 rodzin, a więc 65,5% wszystkich, wcześniej – przed objęciem wsparciem przez asystenta – korzystało z pomocy społecznej. Dochód na osobę w rodzinie udało się zidentyfikować dla 24 rodzin. Aż 16 miało dochód nieprzekraczający kryterium dochodowego pomocy społecznej (ryc. 11.). To pokazuje, że trudności opiekuńczo-wychowawcze bardzo często wiążą się z trudną sytuacją ekonomiczną i zawodową w rodzinach.

Ryc. 11. Dochód na osobę w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny (n=24)

Źródło: Opracowanie własne.

Większość rodzin objętych wsparciem asystenta posiada własne lokale mieszkalne lub domy. 6 rodzin zajmowało mieszkania komunalne, pozostałe rodziny bądź zamieszkiwały z dalszą rodziną (lub w jej mieszkaniach), bądź wynajmowały mieszkania (ryc. 12.). Te informacje nie pokazują jednak całego obrazu sytuacji mieszkaniowej rodzin. Bardzo często lokale mieszkalne miały zły standard techniczny, wymagały remontów lub doposażenia w podstawowy sprzęt gospodarstwa domowego. W prawie połowie przypadków (14 rodzin) pracownik socjalny zdiagnozował, że mieszkanie było brudne lub zaniedbane.

Ryc. 12. Mieszkania rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny (n=29)

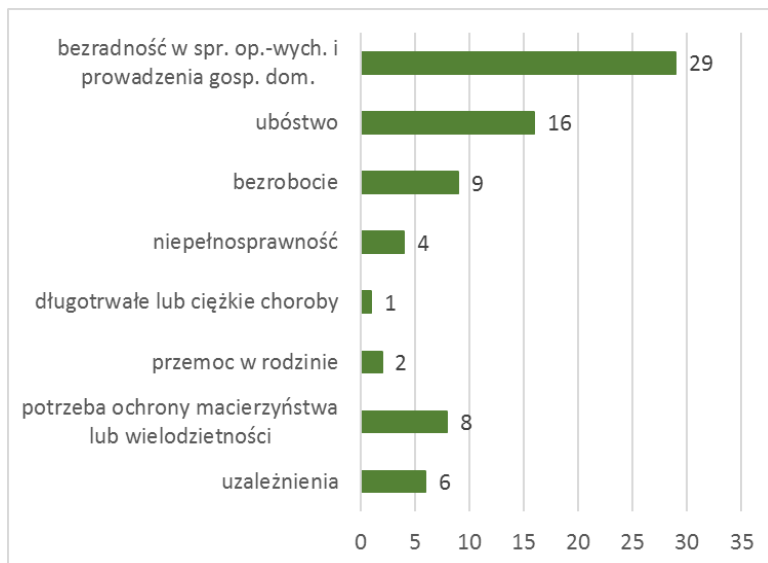
Źródło: Opracowanie własne.

4.2. Problemy i potrzeby rodzin

Zaproponowanie usługi asystenta rodziny było odpowiedzią na zidentyfikowane problemy rodzin. Można je zrekonstruować bazując po pierwsze na wywiadach środowiskowych realizowanych przez pracowników socjalnych, po drugie na podstawie diagnozy rodzin przeprowadzonej przez asystenta rodziny i będącej podstawą planu wsparcia rodziny.

Z wywiadów środowiskowych przeprowadzonych przez pracowników socjalnych wynika, że mamy do czynienia z rodzinami wieloprogowymi, a problemem łączącym wszystkie rodziny jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (ryc. 13; tabela 3.). Ważną kwestią społeczną jest również ubóstwo, a więc brak środków finansowych wystarczających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb – dotyczyło ono 16 rodzin, a więc 55,2% ogółu. Do kolejnych istotnych problemów

rodzin zaliczyć należy bezrobocie, potrzebę ochrony macierzyństwa lub wielodzietności oraz uzależnienia (ryc. 13.).

Ryc. 13. Problemy rodzin kwalifikowanych do wsparcia asystenta rodziny zidentyfikowane w wywiadach środowiskowych (n=29)

Źródło: Opracowanie własne.

Zwrócić należy uwagę na wielopropblemowość sytuacji w rodzinach kierowanych do asystenta (tabela 3.). Tylko w przypadku 3 rodzin pracownicy socjalni wskazali na potrzebę wsparcia wyłącznie w związku z bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Dla pozostałych rodzin wskazywano na dwa, trzy, a nawet 4 dodatkowe problemy, ze względu na które rodzina również potrzebowała wsparcia. Najczęściej z bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego współwystępowało ubóstwo, a także ubóstwo i dodatkowe powody, takie jak: potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, niepełnosprawność, bezrobocie i uzależnienia. Do konfiguracji występującej więcej niż raz należy zaliczyć bezradność wraz z ubóstwem (dla 5 rodzin), bezradność wraz z ubóstwem i bezrobociem (dla 3 rodzin i dodatkowo jeszcze z potrzebą ochrony macierzyństwa lub wielodzietności dla 3 rodzin), bezradność łącznie z ubóstwem i potrzebą ochrony macierzyństwa lub wielodzietności (dla 2 rodzin), a także bezradność łącznie z uzależnieniami (w przypadku 3 rodzin). Wskazuje to na konieczność wsparcia rodziny nie tylko w rozwiązywaniu problemów opiekuńczo-wychowawczych, ale również innych, bez pokonania których

prawidłowe pełnienie funkcji wychowawczej nie będzie możliwe (np. w przypadku uzależnień czy przemocy w rodzinie).

Tabela 3. Problemy rodzin kwalifikowanych do wsparcia asystenta rodziny zidentyfikowane w wywiadach środowiskowych – ujęcie zintegrowane (n=29)

Rodziny	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	Ubóstwo	Bezrobocie	Niepełnosprawność	Długotrwałe lub ciężkie choroby	Przemoc w rodzinie	Potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności	Uzależnienia
Rodzina 1								
Rodzina 2								
Rodzina 3								
Rodzina 4								
Rodzina 5								
Rodzina 6								
Rodzina 7								
Rodzina 8								
Rodzina 9								
Rodzina 10								
Rodzina 11								
Rodzina 12								
Rodzina 13								
Rodzina 14								
Rodzina 15								
Rodzina 16								
Rodzina 17								
Rodzina 18								
Rodzina 19								
Rodzina 20								
Rodzina 21								
Rodzina 22								
Rodzina 23								
Rodzina 24								
Rodzina 25								
Rodzina 26								
Rodzina 27								
Rodzina 28								
Rodzina 29								

 problemy zidentyfikowane w wywiadach środowiskowych

Źródło: Opracowanie własne.

Od 7 lipca 2015 roku pracownik socjalny wnioskując o objęcie rodziny wsparciem asystenta wskazuje na specjalnym formularzu obszary, w jakich rodzina potrzebuje pomocy i wsparcia. Można więc na tej podstawie wskazać najważniejsze potrzeby rodzin. Takie wnioski sporządzone zostały dla 11 rodzin. Pracownicy socjalni najczęściej wskazywali, że rodziny wymagają pomocy w budowaniu wzajemnych relacji, nauce umiejętności opieki nad dziećmi, w tym poprzez zajęcia grupowe oraz w rozwiązywania problemów wychowawczych z dziećmi (tabela 4.). Pracownicy socjalni średnio wskazywali na konieczność wsparcia aż w 11 obszarach, były nawet rodziny, gdzie zaznaczono 19 lub 15 obszarów. Świadczy to o dużym zakresie problemów i potrzeb rodzin kierowanych do asystenta rodziny.

Tabela 4. Obszary wsparcia i pomocy asystenta wskazywane przez pracownika socjalnego

Obszary pomocy/ wsparcia asystenta rodziny	Liczba rodzin
Udzielenie pomocy rodzinie w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi	10
Podniesienie umiejętności członków rodziny w zakresie opieki nad dziećmi w różnym okresie rozwojowym	9
Pomoc rodzinie w docieraniu rodziców z dziećmi do instytucji w celu diagnozy rozwoju i rehabilitacji	5
Pomoc w korzystaniu świetlicy środowiskowej i wolontariuszy	2
Udzielenie pomocy rodzinie w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego	8
Budowanie relacji w rodzinie	10
Pomoc w zdiagnozowaniu sytuacji zdrowotnej rodziny	5
Edukacja i poradnictwo w zakresie profilaktyki i higieny zdrowotnej rodziny	6
Wsparcie rodziny w załatwianiu spraw w placówkach służby zdrowia	5
Zwiększenie umiejętności rodziny w zakresie gospodarowania finansami będącymi do dyspozycji rodziny	4
Poprawienie warunków mieszkaniowych rodziny	6
Rozbudzanie zainteresowań członków rodziny	7
Wspieranie rodziny podczas załatwiania spraw urzędowych	7
Motywowanie członków rodziny do podnoszenia kwalifikacji zawodowych	2
Udzielenie pomocy rodzinie w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymaniu pracy zarobkowej	4
Motywowanie członków rodziny do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych	9
Udzielanie pomocy rodzinie w rozwiązywaniu problemów psychologicznych	8
Motywowanie członków rodzin do podjęcia się leczenia odwykowego	3
Udzielenie pomocy rodzinie w rozwiązywaniu problemów socjalnych	4
Pomoc w uregulowaniu sytuacji finansowej rodziny	3
Pomoc w uzyskaniu porady prawnej	4

Źródło: Opracowanie własne.

Na problemy rodzin, a co za tym idzie na potrzeby w zakresie wsparcia, wskazuje również asystent rodziny prowadząc wstępną diagnozę rodziny, na podstawie której budowany jest plan działania. Można wskazać, że asystenci w swoich diagnozach odwoływali się głównie do obszarów:

- Realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczej;
- Relacji rodzinnych;
- Indywidualnej kondycji psychicznej rodziców;
- Prowadzenia gospodarstwa domowego;
- Sytuacji finansowej;
- Sytuacji na rynku pracy;
- Sytuacji mieszkaniowej;
- Przemocy w rodzinie;
- Uzależnień członków rodziny;
- Problemów zdrowotnych.

Zidentyfikowano 18 kluczowych problemów na które wskazywali asystenci w swoich diagnozach. Do najczęściej wymienianych kwestii należały te związane z realizacją funkcji opiekuńczo-wychowawczej, a więc brak prawidłowych umiejętności rodzicielskich, a także niezaradność życiowa, problemy finansowe i mieszkaniowe (tabela 5.).

Tabela 5. Główne problemy rodzin zdiagnozowane przez asystenta rodziny

Główne problemy rodzin	Liczba rodzin
Brak prawidłowych umiejętności rodzicielskich	29
Brak prawidłowych umiejętności komunikacyjnych	12
Nieprawidłowe relacje w rodzinie, konflikty małżeńskie, trudności w relacjach małżeńskich	7
Brak właściwych wzorców rodzinnych	6
Problemy psychologiczne i psychiczne	5
Niska samoocena	13
Niezaradność życiowa	18
Ubóstwo	11
Problemy finansowe, długi, zajęcia komornicze, brak umiejętności gospodarowania finansami	17
Brak stałego źródła dochodów	9
Bezrobocie i nieaktywność zawodowa	10
Niskie wykształcenie, brak kwalifikacji	10
Uzależnienie od alkoholu, nadużywanie alkoholu	9
Przemoc w rodzinie	4
Trudne warunki mieszkaniowe	17
Problemy zdrowotne, zaniedbania zdrowotne	10
Niepełnosprawność	6

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęściej asystenci wskazywali łącznie na kilka, a nawet dziesięć problemów, co uwypukla koncentrację w tych rodzinach różnych trudnych sytuacji życiowych skutkujących brakiem możliwości samodzielnego rozwiązania problemów (tabela 6.).

Tabela 6. Główne problemy rodzin zdiagnozowane przez asystenta rodziny – ujęcie zintegrowane (n=29)

Rodziny	Brak prawidłowych umiejętności rodzicielskich	Brak prawidłowych umiejętności komunikacyjnych	Nieprawidłowe relacje w rodzinie, konflikty małż.	Brak właściwych wzorców rodzinnych	Problemy psychologiczne i psychiczne	Niska samoocena	Niezaradność życiowa	Ubóstwo	Problemy finansowe, długi, umiejętności gospod. finansami	Brak stałego źródła dochodów	Bezrobocie i nieaktywność zaw.	Niskie wykształcenie, brak kwalifikacji	Uzależnienie, nadużywanie alkoholu	Przemoc w rodzinie	Trudne warunki mieszkaniowe	Problemy zdrowotne, zaniedbania zdrowotne	Niepełnosprawność
Rodzina 1																	
Rodzina 2																	
Rodzina 3																	
Rodzina 4																	
Rodzina 5																	
Rodzina 6																	
Rodzina 7																	
Rodzina 8																	
Rodzina 9																	
Rodzina 10																	
Rodzina 11																	
Rodzina 12																	
Rodzina 13																	
Rodzina 14																	
Rodzina 15																	
Rodzina 16																	
Rodzina 17																	
Rodzina 18																	
Rodzina 19																	
Rodzina 20																	
Rodzina 21																	
Rodzina 22																	
Rodzina 23																	
Rodzina 24																	
Rodzina 25																	
Rodzina 26																	
Rodzina 27																	
Rodzina 28																	
Rodzina 29																	

 problemy zdiagnozowane przez asystenta

Źródło: Opracowanie własne.

Istotnym wydarzeniem rzutującym na sytuację rodzin objętych wsparciem jest odebranie dzieci z rodziny i umieszczenie ich w pieczy zastępczej. Jest ono następstwem niewłaściwej realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczej, a także innych problemów rodzin, np. uzależnień czy przemocy w rodzinie. Część rodzin odczuwa tę sytuację jako znaczący problem i dąży do powrotu dzieci do domu, ale są i takie rodziny, które funkcjonują bez dzieci i nie podejmują znaczących starań na rzecz ich odzyskania. W każdym przypadku zadaniem asystenta jest jednak motywowanie rodzin do działań rozwiązujących problemy i umożliwiających powrót dzieci do rodziny. Jak już wskazano w pieczy umieszczonych było łącznie 20 dzieci z 11 rodzin. Ten fakt świadczy o istnieniu w tych rodzinach niezwykle poważnych problemów, które były dla sądu podstawą do skierowania dzieci do pieczy.

Należy się również zastanowić nad tym gdzie leżą przyczyny tak trudnych i wieloprogowych sytuacji klientów trafiających do asystenta rodziny. Dlaczego nie nabyli oni umiejętności opiekuńczo-wychowawczych, a dodatkowo są dotknięci wieloma innymi problemami? Z pewnością nie ma jednej przyczyny takiej sytuacji, jednakże wskazać należy, że wielu podopiecznych pochodzi z rodzin problemowych i pozbawieni oni byli szansy nauczenia się właściwych wzorców funkcjonowania rodziny. W przypadku 21 rodzin potwierdzono fakt występowania problemów rodzinnych w rodzinie pochodzenia co najmniej jednej z dorosłych osób. Tylko w przypadku 6 rodzin osoby pochodziły z prawidłowo funkcjonujących domów, przy 2 rodzinach nie udało się tego ustalić⁴⁶. Kluczowym problemem występującym w rodzinach pochodzenia klientów było uzależnienie – ustalono je w przypadku aż 15 rodzin. Do problemów należały również przemoc, konflikty zakończone rozwodami, wczesna śmierć jednego z rodziców. Dodatkowo 4 osoby dorosłe są wychowankami domów dziecka. Trudności w rodzinach pochodzenia tłumaczą niedostateczne kompetencje opiekuńczo-wychowawcze, braki w zakresie umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego, niskie wykształcenie i problemy z funkcjonowaniem społecznym. Jednocześnie wielu klientów reprezentowało wyuczoną bezradność w niewielkim zakresie podejmując próby zmiany swojej sytuacji życiowej, co powodowało jej utrwalenie. Wskazuje to na niezwykle trudną sytuację rodzin trafiających do asystenta.

---

⁴⁶ Takie informacje nie były przetwarzane w dokumentacji rodziny, a prowadzący rodziny asystenci zatrudnieni byli w ramach umów cywilnoprawnych i nie pracują już w GOPS.

5. Realizacja usług wsparcia przez asystenta rodziny

Realizacja wsparcia przez asystenta rodziny rozpoczyna się od skierowania asystenta do konkretnej rodziny. Asystent do pracy z rodziną był kierowany:

- Na mocy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁴⁷ – w przypadku 28 rodzin. Usługę asystenta rodziny oferował klientom pracownik socjalny, który wnioskował o jej udzielenie do kierownika GOPS. Pracownik socjalny diagnozował zasadność skierowania rodziny do asystenta w bezpośrednim kontakcie z klientem, najczęściej w związku z wnioskiem o świadczenia z pomocy społecznej lub korzystaniem z różnych form wsparcia z pomocy społecznej lub świadczeń rodzinnych (15 rodzin). Oferował on też pomoc w związku z informacją od przedstawicieli innych instytucji o potrzebie interwencji (3 rodziny), w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej (5 rodzin) lub w ramach diagnozy klientów realizujących aktywizację w ramach projektu *Rozwój Form Aktywnej Integracji Poprzez Kontrakty Socjalne w Gminie Siechnice* finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (5 rodzin).
- Na mocy orzeczenia sądu opiekuńczego – w oparciu o przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁴⁸ – w przypadku 1 rodziny.

Rodzina podejmując współpracę z asystentem podpisuje zgodę na wspieranie rodziny przez asystenta rodziny w celu przezwyciężenia trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych⁴⁹. Asystent omawia zasady wzajemnego współdziałania, dokument ten podpisują dorośli członkowie rodziny i asystent⁵⁰. Asystent podejmując pracę dokonuje

---

⁴⁷ Art. 11 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.

⁴⁸ Art. 109 par 2 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. z 2017 r., poz. 682, tekst ujednolicony.

⁴⁹ Zgoda na podjęcie pracy z rodziną. Załącznik do Zarządzenia nr 18/2016 Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu współdziałania i wspierania rodzin przez Asystenta Rodziny Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach.

⁵⁰ Zasady współpracy rodzin z asystentem rodziny. Załącznik do Zarządzenia nr 18/2016 Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu współdziałania i wspierania rodzin przez Asystenta Rodziny Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach.

diagnozy rodziny⁵¹ oraz formułuje plan pracy z rodziną wskazujący na działania podejmowane przez rodzinę i asystenta, a także harmonogram czasowy ich realizacji⁵². Od tej pory zaczyna realizację wsparcia i pracę z rodziną.

Analiza realizowanych działań wskazuje, że asystent realizuje zadania wsparcia i pomocy w wielu różnych obszarach adekwatnie do zdiagnozowanych potrzeb oraz pojawiających się w toku pracy z rodziną problemów. Wsparcie asystenta rodziny udało się określić dla 27 rodzin. 2 rodziny zostały objęte wsparciem dopiero niedawno toteż nie było możliwości zdiagnozowania wszystkich obszarów działań wspierających. Zakres działań prowadzonych wobec rodzin zestawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Obszary wsparcia i pomocy realizowane przez asystenta rodziny (n=29)

Obszary wsparcia	Szczegółowe obszary wsparcia	Liczba rodzin
Motywacja do zmiany	Motywowanie do zmiany zachowań, do podjęcia terapii, do udziału w zajęciach grupowych, do kontaktów ze specjalistami, motywowanie do podejmowania wysiłku zmiany sytuacji życiowej, wspieranie w okresach zniechęcenia i załamania, pokazywanie możliwości, zachęcanie do podejmowania prób samodzielnych działań, docenianie za podejmowane działania	27
Budowanie właściwych relacji w rodzinie	Budowanie właściwych relacji i poprawa relacji małżeńskich/ między partnerami, podniesienie umiejętności komunikacji w rodzinie, edukacja w zakresie przestrzegania norm społecznych i prawidłowego rozumienia i pełnienia ról społecznych (w tym ról zawodowych i rodzicielskich), rozbudzanie zainteresowań członków rodziny	24
Podnoszenie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych	Nauka umiejętności opiekuńczo-wychowawczych poprzez modelowanie w trakcie wizyt, rozmowy i dyskusje dotyczące stosowanego przez rodzinę systemu wychowawczego, wypracowanie właściwych postaw rodzicielskich, eliminowanie nieprawidłowych metod wychowawczych w pracy z rodziną poprzez edukację i poradnictwo, wypracowanie z rodziną adekwatnego systemu kar i nagród, doradzanie w sprawie sposobów rozbudzania zainteresowań dzieci i organizowania im czasu wolnego, proponowanie możliwości udziału dzieci w zajęciach dodatkowych, rozwiązywanie problemów wychowawczych z dziećmi, pomoc w diagnozowaniu sytuacji szkolnej dzieci (w tym wizyty u wychowawców i pedagoga szkolnego, także razem z rodzicem), motywowanie rodziców do udziału w życiu szkolnym, wskazywanie możliwości konsultacji z psychologiem i pedagogiem, w tym diagnostyki w poradni psychologiczno-pedagogicznej, motywowanie członków rodziny do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych, pomoc w korzystaniu z wsparcia świetlicy środowiskowej i pomocy wolontariuszy	27

⁵¹ Diagnoza rodziny. Załącznik do Zarządzenia nr 18/2016 Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu współdziałania i wspierania rodzin przez Asystenta Rodziny Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach.

⁵² Plan pracy z rodziną. Załącznik do Zarządzenia nr 18/2016 Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu współdziałania i wspierania rodzin przez Asystenta Rodziny Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach.

Wsparcie rodzin i dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej	Wsparcie w utrzymywaniu systematycznych kontaktów z dziećmi umieszczonymi w pieczy zastępczej, wsparcie w kontaktach z osobami odpowiedzialnymi za realizację działań z zakresu pieczy zastępczej, wsparcie w kontaktach z Wydziałem Rodzinnym i Nieletnich Sądu Rodzinnego w Oławie	11
Wsparcie psychologiczne	Udzielanie pomocy rodzinie w rozwiązywaniu problemów psychologicznych, kierowanie członków rodziny do specjalistów psychologów, psychiatrów, terapeutów, pomoc w umawianiu się na wizyty, motywowanie do udziału w terapii	20
Przeciwdziałanie uzależnieniom	Motywowanie członków rodzin do podjęcia leczenia odwykowego, oferowanie wsparcia specjalistów, wsparcie w terapii osób współuzależnionych	10
Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	Wsparcie rodzin w podejmowaniu działań na rzecz przeciwdziałania przemocy, udział w realizacji procedury „Niebieskie Karty”, reagowanie w sytuacjach zagrożenia zdrowia dzieci, pomoc w podejmowaniu terapii przez ofiary i sprawców przemocy	5
Wsparcie w prowadzeniu gospodarstwa domowego	Pomoc w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego, nauka planowania w gospodarstwie domowym, wsparcie w nabywaniu i doskonaleniu umiejętności utrzymywania porządku, gotowania i wykonywania innych czynności domowych, zaangażowanie wszystkich domowników w przygotowywanie posiłków, nauka robienia zakupów	21
Nauka dysponowania finansami	Zwiększenie umiejętności rodziny w zakresie gospodarowania finansami będącymi do dyspozycji rodziny – trening budżetowy, planowanie zakupów, udzielenie pomocy rodzinie w rozwiązywaniu problemów związanych z długami i zajęciami komorniczymi, pomoc w uregulowaniu sytuacji finansowej rodziny	21
Pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych	Wsparcie w dążeniu do poprawienia warunków mieszkaniowych rodziny, wsparcie w przeprowadzeniu generalnych porządków, nauka dbania o mieszkanie, tworzenia odpowiednich warunków umożliwiających wypoczynek, naukę i spędzanie czasu wolnego, pomoc w uzyskaniu niezbędnych sprzętów gospodarstwa domowego, wsparcie w przeprowadzeniu remontów, pomoc w uzyskiwaniu lokali komunalnych	20
Aktywizacja zawodowa	Motywowanie członków rodziny do podnoszenia kwalifikacji zawodowych, uzupełniania wykształcenia, nauka tworzenia dokumentów aplikacyjnych, udzielenie pomocy rodzinie w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymaniu pracy zarobkowej	23
Wsparcie w kontaktach z placówkami ochrony zdrowia	Pomoc w zdiagnozowaniu sytuacji zdrowotnej rodziny, edukacja i poradnictwo w zakresie profilaktyki i higieny zdrowotnej rodziny, szczególnie w odniesieniu do dzieci, edukacja w zakresie pielęgnacji dziecka, prawidłowego odżywiania, wsparcie rodziny w załatwianiu spraw w placówkach służby zdrowia, planowaniu wizyt u lekarza, motywowanie do wizyt u lekarza POZ, specjalistów, dentysty, pomoc w planowaniu wizyt zdrowego dziecka w celu przeprowadzenia bilansów zdrowotnych i szczepień	22
Wsparcie w kontaktach z instytucjami i wsparcie prawne	Wspieranie rodziny podczas załatwiania spraw urzędowych w instytucjach publicznych, poradnictwo prawne, wsparcie rodzin w kontaktach z Wydziałem Rodzinnym i Nieletnich Sądu Rodzinnego w Oławie, wyrobienie umiejętności korzystania ze wsparcia instytucji środowiska lokalnego – wspólne wizyty w urzędach, instytucjach, nauka pisania pism urzędowych i poruszania się w instytucjach	24

Źródło: Opracowanie własne.

Postawić można pytanie czy prowadzone przez asystenta działania w pełni odpowiedziały na zdiagnozowane problemy rodzin. W celu odpowiedzi na nie zestawiono ze

sobą zdiagnozowane przez asystenta problemy oraz obszary prowadzonych działań. W przypadku niektórych problemów jednoznaczne wyodrębnienie działań prowadzących do rozwiązania wyłącznie tego problemu nie było możliwe. Wiązało się to ze specyfiką problemów, na które odpowiadały różnorodne działania (np. ubóstwo, brak wzorców rodzinnych, niepełnosprawność). Niektóre problemy połączono ze względu na ich bliskie powiązanie, wskazując na jeden obszar oddziaływań wobec nich. Łącznie rozpatrywano:

- Brak prawidłowych umiejętności komunikacyjnych i nieprawidłowe relacje w rodzinie, konflikty małżeńskie;
- Niską samoocenę i niezaradność życiową;
- Brak stałego źródła dochodów, bezrobocie i nieaktywność zawodową, niskie wykształcenie, brak kwalifikacji.

Przeprowadzona analiza pozwoliła na stwierdzenie, że asystent podjął działania we wszystkich zdiagnozowanych obszarach problemowych. W pełni odpowiadał więc na potrzeby rodzin. Dodatkowo wykazano, że asystent prowadził działania również w innych obszarach, niewykazanych we wstępnej diagnozie. Wynika to z faktu, że wiele problemów ujawnia się dopiero w trakcie pracy z rodziną. W tym kontekście należy wskazać na skuteczność asystenta, który reaguje na bieżące problemy i podejmuje niezbędne działania wspierające. Zestawienie obszarów problemowych i działań podejmowanych przez asystenta przedstawiono w tabeli 8.

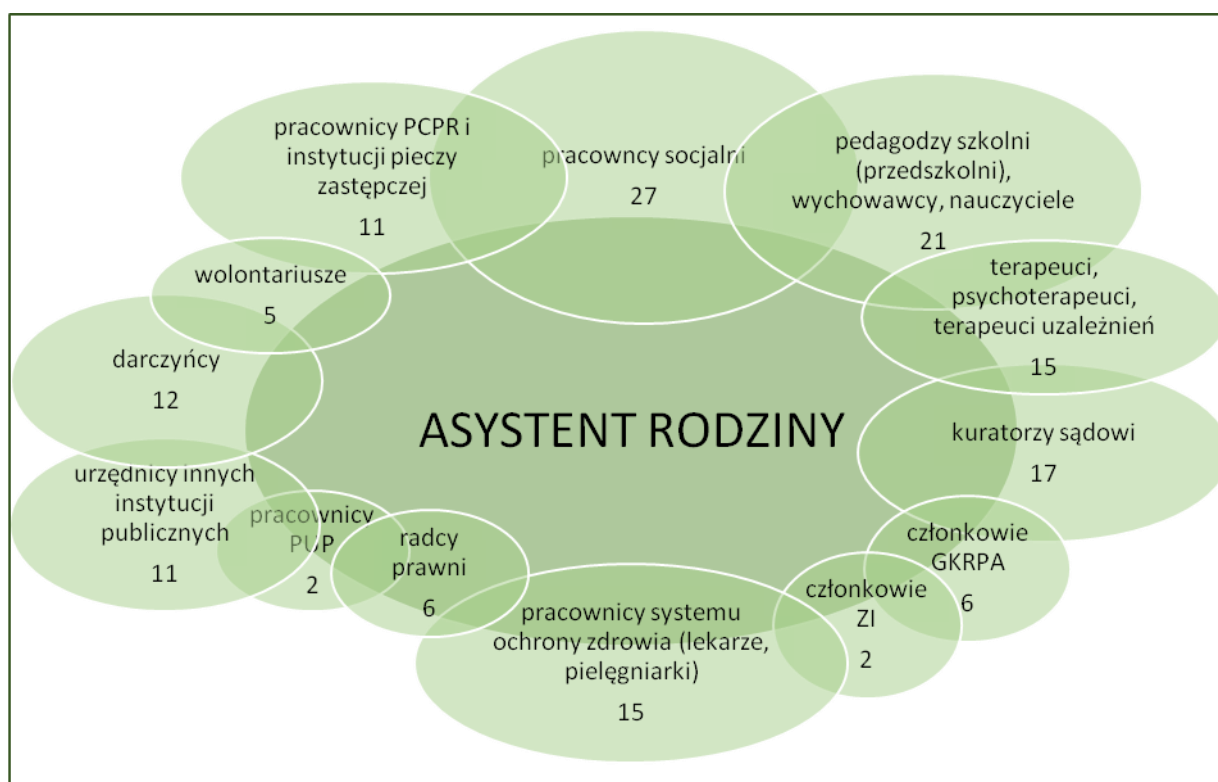
Tabela 8. Główne problemy rodzin i działania wspierające realizowane przez asystenta rodziny – ujęcie zintegrowane (n=27)

Rodzina	Brak prawidłowych umiejętności rodzicielskich	Brak prawidłowych umiejętności komunikacyjnych	Nieprawidłowe relacje w rodzinie, konflikty małż.	Problemy psychologiczne i psychiczne	Niska samoocena	Niezaradność życiowa	Problemy finansowe, długi, umiejętności gospod. finansami	Brak stałego źródła dochodów	Bezrobocie i nieaktywność zaw.	Niskie wykształcenie, brak kwalifikacji	Uzależnienie, nadużywanie alkoholu	Przemoc w rodzinie	Trudne warunki mieszkaniowe	Problemy zdrowotne, zaniedbania zdrowotne
Rodzina 1														
Rodzina 2														
Rodzina 3														
Rodzina 4														
Rodzina 5														
Rodzina 6														
Rodzina 7														
Rodzina 8														
Rodzina 9														
Rodzina 10														
Rodzina 11														
Rodzina 12														
Rodzina 13														
Rodzina 14														
Rodzina 15														
Rodzina 16														
Rodzina 17														
Rodzina 18														
Rodzina 19														
Rodzina 20														
Rodzina 21														
Rodzina 22														
Rodzina 23														
Rodzina 24														
Rodzina 25														
Rodzina 26														
Rodzina 27														

działania realizowane w zdiagnozowanych obszarach problemowych
  dodatkowe działania
  brak działań

Źródło: Opracowanie własne.

W ramach swojej pracy asystent współpracuje z wieloma pracownikami instytucji pomocowych, ale również kontaktuje się z przedstawicielami instytucji publicznych i innymi osobami, które mogą wesprzeć rodzinę w pokonaniu trudnej sytuacji życiowej. Pełni on centralną rolę kontaktową łącząc przedstawicieli różnych systemów, którzy najczęściej, w normalnej pracy, nie wchodzą ze sobą w relacje (ryc. 14.)

Ryc. 14. Współpraca asystenta rodziny z innymi osobami i instytucjami w procesie udzielania wsparcia (n=27)

PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie

PUP – Powiatowy Urząd Pracy

ZI – Zespół Interdyscyplinarny

GKRPA – Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Źródło: Opracowanie własne.

W analizie kontaktów asystenta rodziny z innymi osobami i instytucjami uwzględniono kontakty bezpośrednie asystenta rodziny, polegające na omawianiu sytuacji klienta, określania zakresu wsparcia i sposobu rozwiązania problemu, zakresu działań podejmowanych wobec rodziny przez osobę czy instytucję. Nie uwzględniono incydentalnych, pojedynczych kontaktów oraz sytuacji gdy asystent kierował klienta do osoby lub instytucji (zalecał mu skorzystanie z wsparcia), ale sam bezpośrednio nie kontaktował się z tym podmiotem. Takie sytuacje miały miejsce np. w przypadku korzystania przez klientów z wizyt lekarskich, terapii w instytucjach we Wrocławiu, kontaktów

z urzędnikami. Zadaniem asystenta rodziny jest udzielanie pomocy, wsparcia, a nie zastępowanie klienta w załatwianiu jego spraw i rozwiązywaniu problemów. Tam gdzie było to możliwe asystent dążył do tego by klient samodzielnie realizował zadania. Z zakresu kontaktów z przedstawicielami różnych instytucji i osobami wspierającymi wynika, że w wielu przypadkach rodziny nie są w stanie same sobie poradzić i wymagają realizacji zadań wspólnie z asystentem.

Asystent najczęściej kontaktował się z pracownikiem socjalnym, co wynika ze specyfiki pracy w systemie pomocy społecznej, a następnie z pedagogiem szkolnym (oraz wychowawcą) i kuratorem sądowym. Wynikało to z realizacji przez rodzinę funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Kolejnymi specjalistami, z którymi na bieżąco współpracował asystent byli terapeuci z Punktu konsultacyjnego, pracownicy systemu ochrony zdrowia (głównie lekarze i pielęgniarki) pracownicy PCPR (co wiązało się głównie z wsparciem dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej), darczyńcy i przedstawiciele innych instytucji publicznych – urzędy oraz pracownicy instytucji, wobec których klienci mieli zobowiązania finansowe. Uwidacznia to dwie kwestie. Po pierwsze, rodziny nie są w stanie poradzić sobie samodzielnie z kontaktami z instytucjami, z których powinni korzystać dla właściwej realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczej, np. w zakresie monitorowania postępów dziecka w nauce, leczenia dziecka, a także z kontaktami niezbędnymi w ogólnym funkcjonowaniu społecznym. Po drugie, instytucje te bardzo często nie współpracują ze sobą, a asystent pełni rolę „przekaznika” informacji o rodzinie i osoby koordynującej pomoc. Jego rola w systemie pomocowym jest więc kluczowa.

6. Skuteczność wsparcia realizowanego przez asystenta rodziny

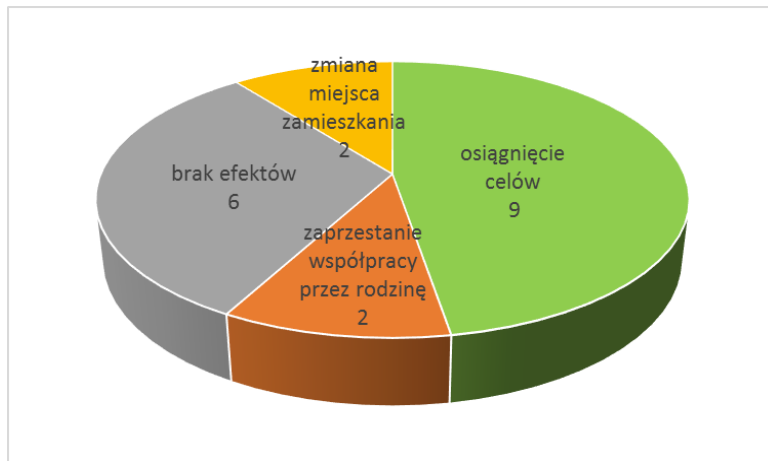
Działania realizowane przez asystenta rodziny powinny zmierzać do rozwiązania trudności rodziny w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz do poprawy ogólnego funkcjonowania rodziny w takim zakresie, aby nie potrzebowała ona wsparcia służb społecznych.

Realizację działań przez asystenta rodziny można podsumować przede wszystkim w odniesieniu do rodzin z którymi zakończono współpracę. Pracę z asystentem zakończyło w Siechnicach 19 rodzin – w przypadku 9 rodzin praca ta zakończyła się sukcesem, a więc w pełni zrealizowano cele. Wśród nich 6 rodzin funkcjonowało samodzielnie bez wsparcia pomocy społecznej, 3 nadal korzystały z niewielkiego, stałego wsparcia pomocy społecznej, m.in. w związku z niepełnosprawnością oraz problemami (chorobami) psychicznymi. Pracę z tymi rodzinami asystent kończył, zależnie od rodziny, w latach 2012-2016. Analiza przeprowadzona na dzień 17 listopada 2017 roku pozwoliła na wykazanie, że rodziny te nadal funkcjonują poprawnie. Pokazuje to, że zmiana dokonana z udziałem asystenta okazała się na tyle trwała, że rodziny utrzymały samodzielność.

Pracę z 6 rodzinami zakończono ze względu na brak efektów. Wynikało to z faktu niechęci rodziny do współpracy z asystentem i wdrażania zmian. Można wykazać, że rodziny wyrażały zgodę na pracę z asystentem głównie pod wpływem sytuacji kryzysowej (np. odebrania dzieci z rodziny) lub dla wykazania swojego zaangażowania przed sądem, jednakże w praktyce nie były zainteresowane współdziałaniem. W analizie materiałów dotyczących pracy z tymi rodzinami wielokrotnie wykazywano brak możliwości kontaktu z rodziną (nieobecność w domu pomimo umówionej wizyty, brak kontaktu telefonicznego), brak realizacji podjętych zobowiązań (m.in. w zakresie kontaktów ze specjalistami, działań wobec dzieci). Brakom zmiany towarzyszyły również uzależnienia czy przemoc w rodzinie. W związku z tym zespół ds. oceny sytuacji rodziny podejmował decyzję o zakończeniu współpracy, oczywiście z możliwością jej wznowienia jeśli rodzina będzie zainteresowana pracą z asystentem.

W przypadku 2 rodzin współpraca zakończyła się w związku z rezygnacją współpracy przez rodzinę. W rodzinach tych, podobnie jak w przypadku rodzin z którymi zakończono współpracę ze względu na brak efektów, nie nastąpiła poprawa, a rodziny nie były zainteresowane współdziałaniem z asystentem.

Przyczyną zakończenia współpracy z rodziną była również zmiana miejsca zamieszkania rodziny – miała miejsce w 2 przypadkach. Współpraca z asystentem była tu na tyle krótka (4-5 miesięcy), że nie sposób było ocenić poprawy sytuacji rodzin (ryc. 15.).

Ryc. 15. Przyczyny zakończenia współpracy rodzin z asystentem (n=19)

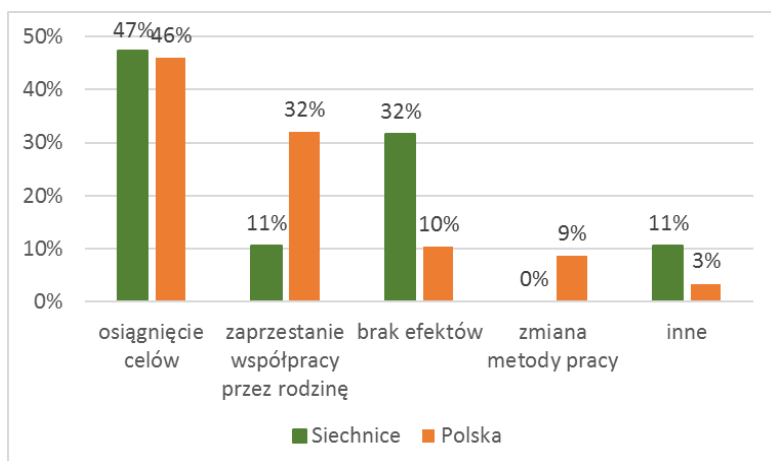
Źródło: Opracowanie własne.

Gdy w analizie nie uwzględnimy rodzin, z którymi współpracę zakończono w związku ze zmianą miejsca zamieszkania można wskazać, że współdziałanie zakończyło się sukcesem w przypadku połowy rodzin. Biorąc pod uwagę wielopropblemowość sytuacji klientów i ich brak motywacji do zmiany należy uznać taki wynik za bardzo dobry.

Ocena asystenta rodziny co do rodzin, z którymi aktualnie pracuje, również pokazuje różny rozkład efektów pracy. W przypadku 2 rodzin współpraca trwa na tyle krótko, że nie sposób jej ocenić, zaś wśród pozostałych 8 rodzin: w 4 asystent odnotowuje znaczącą poprawę funkcjonowania, w 3 przypadkach progres jest niewielki, natomiast jedna rodzina nie współpracuje z asystentem i brak tu jakiegokolwiek poprawy.

Skuteczność pracy z rodziną można odnieść również do wyników ogólnopolskich. Porównanie wyników pozwala na wskazanie, że osiągnięcie celów współpracy asystenta z rodziną w Siechnicach nie różni się od średniej dla Polski. Nieco odmiennie sytuują się natomiast inne przyczyny zakończenia współpracy. W Siechnicach znacząco częściej współpraca kończona jest w związku z brakiem efektów, zaś średnio w Polsce dużo częściej ma miejsce rezygnacja przez rodzinę (ryc. 16.). Te powody wydają się być komplementarne, bowiem wiążą się z brakiem chęci współpracy i brakiem aktywności rodzin na rzecz rozwiązywania problemów. Ocenic należy, że podejmowanie decyzji o zakończeniu

współpracy przez zespół ds. oceny sytuacji rodziny jest dobrym rozwiązaniem – daje bowiem sygnał rodzinie, że nie wywiązuje się z przyjętych ustaleń i jej brak chęci i motywacji do zmiany uniemożliwia efektywną pracę. Asystent może w tym przypadku skupić się na pracy z tymi rodzinami, które podejmują pracę na rzecz przezwyciężenia trudności.

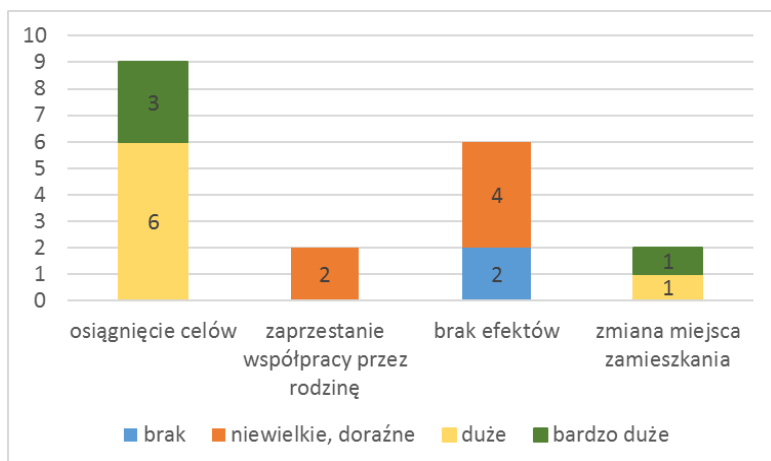
Ryc. 16. Przyczyny zakończenia współpracy rodzin z asystentem – porównanie Siechnic i Polski*

* dane dla Polski: średnia z lat 2014-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS Siechnice oraz informacja Rady Ministrów o realizacji ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za lata 2014-2016.

Skuteczność podjętych działań wynika z zaangażowania rodziny i jej motywacji do zmiany oraz nakładu pracy asystenta na wspieranie klienta i pomoc w rozwiązaniu problemów. Przeprowadzona w oparciu o badanie dokumentacji oraz wywiad z asystentem rodziny analiza pozwala na wykazanie, że zaangażowanie rodzin bezpośrednio przekłada się na poprawę ich sytuacji. Inaczej mówiąc – bez aktywności samej rodziny asystent nie jest w stanie rozwiązać problemów i doprowadzić do trwałej zmiany sytuacji życiowej. Rodziny wykazujące bardzo duże i duże zaangażowanie w rozwiązanie swoich problemów przy wsparciu asystenta, odnosiły sukcesy i odzyskiwały zdolność poprawnego funkcjonowania społecznego oraz realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Natomiast w przypadku tych rodzin, które przejawiały niewielkie, doraźne zaangażowanie lub w ogóle nie podejmowały współpracy zmiana nie następowała, a współpraca kończyła się w związku z rezygnacją rodziny lub zamknięciem działań ze względu na brak efektów (ryc. 17.).

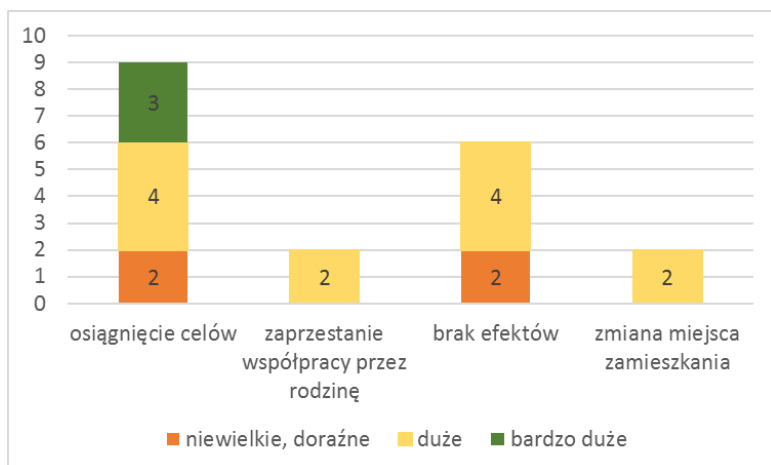
Ryc. 17. Zaangażowanie rodziny w zmianę sytuacji życiowej a przyczyny zakończenia współpracy (n=19)
 Źródło: Opracowanie własne.

Jednocześnie analiza skuteczności działań w zakresie przywracania zdolności do realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodzinom, których dzieci umieszczone są w pieczy zastępczej jest znacznie mniejsza. Wśród rodzin, z którymi zakończono współpracę ze względu na osiągnięcie celów była tylko jedna rodzina która miała dzieci w pieczy zastępczej. Z pozostałych 7 rodzin z dziećmi w pieczy, w których zakończono współpracę:

- 1 rodzina zmieniła miejsce zamieszkania;
- 1 rodzina zrezygnowała ze współpracy;
- Dla 5 rodzin zamknięto usługę w związku z brakiem efektu.

Dotychczas tylko w jednej rodzinie dzieci umieszczone w pieczy powróciły do rodziny naturalnej, aktualnie druga rodzina złożyła do sądu wnioski w tej sprawie. Pozwala to na postawienie tezy, że sytuacja w rodzinach, z których dzieci trafiają do pieczy, jest trudniejsza, intensywność problemów społecznych większa, zaś często rodzice po odebraniu dzieci tracą motywację do zmiany sytuacji życiowej.

Sukcesy rodzin wiążą się również z nakładem pracy asystenta. Na podstawie analizy dokumentacji oraz wywiadu z asystentem rodziny wskazać można, że w przypadku 15 rodzin z którymi zakończono współpracę nakład pracy asystenta ocenić należy jako duży lub bardzo duży. Tylko w przypadku 4 rodzin nakład pracy asystenta był mniejszy, w dużej mierze doraźny – dotyczyło to 2 rodzin, które przy niewielkiej pomocy i dużej własnej motywacji zaczęły poprawnie funkcjonować i 2 rodzin w przypadku których niewielki zakres pracy asystenta wynikał z braku chęci rodzin do podjęcia współdziałania – w tych przypadkach współpracę zakończono ze względu na brak efektów (ryc. 18.).

Ryc. 18. Zaangażowanie asystenta w pracę z rodziną (n=19)

Źródło: Opracowanie własne.

Przeprowadzona analiza pozwala na wykazanie, iż usługa asystenta rodziny jest skuteczną formą wsparcia rodzin przejawiających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Złożona sytuacja rodzin i wielość problemów nie pozwalają na łatwe pokonanie trudności i pozytywną zmianę. W tym celu konieczny jest duży wysiłek rodzin i znaczący zakres pracy specjalistów, w tym asystenta rodziny. W tym kontekście przedstawione efekty pracy należy ocenić pozytywnie.

Rekomendacje dotyczące funkcjonowania asystentury rodziny

1. Kierowanie asystenta rodziny do rodzin wymagających wsparcia

Asystent rodziny powinien być kierowany do rodzin, które wyrażają zainteresowanie taką współpracą oraz rokują na dokonanie pozytywnych zmian w okresie kilku lat. Oczywiście ocena prawdopodobieństwa poprawy sytuacji życiowej jest trudna, jednakże zwrócić należy szczególną uwagę na problemy, które w największym stopniu ograniczają szanse rodzin na przezwyciężenie trudnej sytuacji – przede wszystkim na uzależnienia.

W przypadku osób uzależnionych, przed wejściem asystenta do rodziny, bądź równoległe z jego działaniami, powinny zostać podjęte przy udziale GKRPA działania na rzecz rozwiązania problemu uzależnienia.

Należałoby rozważyć przeprowadzenie rozmowy „kwalifikacyjnej” z rodziną przy udziale asystenta i specjalisty, który oceniłby poziom motywacji rodziny do podjęcia współpracy z asystentem i wprowadzeniem zmiany postaw i zachowań.

2. Wsparcie rodziców w formie warsztatów kompetencji rodzicielskich

Praca asystenta ma doprowadzić do pokonania trudności w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych przez rodziny. W tym kontekście ważne jest wsparcie działań asystenta skoncentrowanymi oddziaływaniami innych specjalistów, głównie pedagogów i psychologów. Bardzo dobrą formą pracy jest organizacja warsztatów kompetencji rodzicielskich. Powinny one być realizowane w formie wyjazdowej, bowiem umożliwia to zaplanowanie jednorazowo dłuższych zajęć i rozwiązuje problem unikania udziału w zajęciach ze względu na obowiązki zawodowe lub domowe. Klienci postrzegają formę wyjazdową jako bardziej atrakcyjną, a zebranie rodzin w jednym miejscu na kilka dni umożliwia realizację pełnego cyklu zajęć przy zachowaniu wysokiej frekwencji. Działania takie powinny być też organizowane dla całych rodzin przy zapewnieniu dzieciom opieki na czas udziału rodziców w zajęciach.

3. Wsparcie motywacyjne rodziców korzystających z usług asystenckich

Podstawą zmiany i przezwyciężenia trudności jest motywacja rodziców, chęć do zmiany i podejmowania wysiłku na rzecz pokonania problemów. Kluczową rolę odgrywa

w tym zakresie wsparcie motywacyjne, które w dużej mierze udzielane jest wyłącznie przez asystenta rodziny. Konieczne jest rozbudowanie form wsparcia motywacyjnego i zwiększenie udziału specjalistów, szczególnie psychologów w działaniach motywacyjnych.

Zasadne byłoby ich prowadzenie w formie warsztatów wyjazdowych, co umożliwiłoby jednoczesne i dłuższe oddziaływanie różnych specjalistów na rodzinę.

4. Małe projekty tematyczne

Asystent świadczy usługi rodzinom wieloproblemowym i realizuje działania w różnych obszarach życia rodzinnego. Jednocześnie z przeprowadzonej analizy wynika, że u wielu rodzin diagnozowane są deficyty w podobnych sferach. Dla ich kompensacji zasadne byłoby organizowanie małych projektów tematycznych wzmacniających kompetencje rodzin w różnych sferach, m.in. takich, jak: gospodarowanie środkami finansowymi, opieka nad małym dzieckiem, zabawy edukacyjne, zdrowe żywienie (w tym zdrowe żywienie małego dziecka), gotowanie w domu (warsztaty kulinarne), zdrowie i higiena, prowadzenie domu, organizacja pracy i zarządzanie czasem.

Projekty tematyczne mogłyby być realizowane w różnych formach zajęć grupowych, np. warsztatów, treningów, grup dyskusyjnych, zajęć w pracowniach, gier symulacyjnych, wykładów. Prowadzone powinny być przez specjalistów z różnych dziedzin, np. lekarza, położną, prawnika, psychologa, pedagoga, dietetyka, kucharza, itp., którzy uzupełniliby działania prowadzone przez asystenta rodziny.

5. Współpraca z pieczę zastępczą

Dla zwiększenia szans wzmocnienia rodzin, które posiadają dzieci umieszczone w pieczy zastępczej, a co za tym idzie umożliwienia dzieciom powrotu do rodzin biologicznych koniecznej jest wzmocnienie współpracy asystenta z koordynatorami rodzinnej pieczy zastępczej oraz przedstawicielami placówek opiekuńczo-wychowawczych celem skutecznej wymiany informacji o realizowanych działaniach i wspólnego planowania możliwie najbardziej efektywnych działań.

6. Praca z rodziną w przypadku braku efektów współpracy z asystentem

Zamykanie usługi asystenta rodziny w związku z brakiem efektów realizowanych działań nie powinno oznaczać zakończenia pracy z rodziną. Jak wskazuje analiza sytuacji tych rodzin nadal potrzebują one wsparcia, chociaż same nie są zainteresowane korzystaniem z pomocy. Konieczne jest jednak podejmowanie prób wsparcia tych rodzin, m.in. poprzez:

- Wsparcie pracownika socjalnego – w przypadku rodzin korzystających z pomocy społecznej;
- Kierowanie do dyrektorów szkół i przedszkoli wniosków o objęcie dzieci pomocą pedagogiczną i psychologiczną w placówkach edukacyjnych;
- Kierowanie informacji do instytucji ochrony zdrowia (POZ) z wnioskiem o wzmocnienie wsparcia pielęgniarki środowiskowej i lekarza rodzinnego (pediatry).

7. Włączenie środowiska lokalnego w sieci wsparcia rodzin z problemami

Asystent rodziny powinien bazować nie tylko na wykorzystywaniu zasobów instytucjonalnych, ale korzystać również z wsparcia społeczności lokalnej, szczególnie pomocy rodzinnej i sąsiedzkiej. Zasadne jest włączanie sąsiadów czy znajomych rodziny, szczególnie z poprawnie funkcjonujących rodzin w sieć wsparcia. Można rozważyć w tym zakresie wykorzystanie instytucji rodziny wspierającej.

8. Podnoszenie kwalifikacji asystenta rodziny

Ze względu na multidyscyplinarność pracy z rodziną asystent rodziny powinien podnosić swoje kwalifikacje, a obowiązkiem gminy jest stworzenie mu takich możliwości. Asystent powinien brać udział w szkoleniach, szczególnie w zakresie przygotowania do pełnienia nowych zadań, np. wynikających z ustawy o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”⁵³.

Asystentowi należy również zapewnić superwizję, której celem byłoby minimalizowanie zjawiska wypalenia zawodowego w związku z trudnościami napotykanymi w pracy z rodziną wieloproblemową.

---

⁵³ Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, Dz.U. z 2016 r., poz. 1860.

Źródła

- Dunajska A., Dunajska D., Klein B., *Asystentura w pomocy społecznej*, Wydawnictwo Verlag Dashofer, Warszawa 2011.
- Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2014 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2015.
- Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2015 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2016.
- Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2016 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2017.
- Informator „Za Życiem”, <http://www.mz.gov.pl/zdrowie-i-profilaktyka/zdrowie-matki-i-dziecka/informator-za-zyciem-2/>, 15.11.2017.
- Konstytucja RP z 17 marca 1921 r., Dz.U. z 1921 r.
- Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.
- Materiały dotyczące realizacji wsparcia przez asystenta rodziny w okresie 01.05.2012-30.09.2017, GOPS w Siechnicach.
- Materiały i dane statystyczne będące w dyspozycji GOPS w Siechnicach, GOPS w Siechnicach.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkoleń na asystenta rodziny, Dz.U. z 2011 r., nr 272, poz. 1608.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2017 r., poz. 1769, tekst ujednolicony ze zm.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. z 2017 r., poz. 682, tekst ujednolicony.
- Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 1990 r., nr 87 poz. 506.
- Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, Dz.U. z 2016 r., poz. 1860.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r., nr 149, poz. 887, tekst ujednolicony ze zm.
- Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej, Dz.U. z 1923 r., nr 48 poz. 330.
- Zarządzenie nr 18/2016 Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu współdziałania i wspierania rodzin przez Asystenta Rodziny Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siechnicach.